

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra občanského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

DŮSLEDKY OSVOJENÍ

Zpracovala: Nikola Masteková

Plzeň

2021

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Nikola MASTEKOVÁ
Osobní číslo:	R17M0186P
Studijní program:	M6805 Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Téma práce:	Důsledky osvojení
Zadávací katedra:	Katedra občanského práva

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Osvojení obecně
3. Důsledky osvojení
4. Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:
viz příloha

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.**
Katedra občanského práva

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2020**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2021**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
vedoucí katedry

Prohlášení

"Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým."

V Plzni dne 30. 3. 2021

Nikola Masteková

Poděkování a věnování

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Jindřichovi Psutkovi za podnětné rady a připomínky při vypracování této diplomové práce. Ráda bych také poděkovala svým nejbližším, kteří mně byli po celou dobu studia oporou.

Obsah

Úvod	1
1.Osvojení	3
1.1.Obecná úprava	3
1.2.Mezinárodní a vnitrostátní prameny	4
1.2.1.Osvojení v občanském zákoníku	6
2.Důsledky osvojení z pohledu minulé právní úpravy	8
3.Důsledky osvojení nezletilého	10
3.1.Začlenění do nové rodiny	10
3.1.1.Rodičovská odpovědnost	10
3.1.1.1.Péče o dítě a ochrana dítěte	11
3.1.1.2.Osobní styk s dítětem	14
3.1.1.3.Výchova a vzdělání dítěte.....	15
3.1.1.4.Bydliště dítěte	16
3.1.1.5.Vyživovací povinnost	19
3.1.1.6.Péče o jmění dítěte.....	20
3.2.Zánik práv a povinností	20
3.2.1.Změna bydliště	21
3.2.2.Změna rodiče a jeho důsledky.....	21
3.2.2.1.Zápis do matriky	21
3.2.3.Zastoupení dítěte	23
3.2.4.Utajení osvojení a jeho důsledky, informovanost dítěte o osvojení.....	24
3.2.4.1.Úplné osvojení a neúplné osvojení.....	27
3.3.Jméno, příjmení	27
3.3.1.Jméno	27
3.3.2.Příjmení	28
3.3.3.Změna jména a příjmení.....	29
3.3.3.1.Změna jména a příjmení při osvojení.....	30
3.4.Dědické právo	31
3.4.1.Zákonná posloupnost	32
3.4.1.1.První třída dědiců	32
3.4.1.2.Nepominutelný dědic.....	32
3.5.Dohled nad úspěšností osvojení.....	33

4.Důsledky osvojení zletilého	36
5.Osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého.....	38
5.1.1.Zletilého lze osvojit, jestliže přirozený sourozenec osvojovaného byl osvojen týmž osvojitelem	38
5.1.2.Zletilého lze osvojit, jestliže v době podání návrhu byl osvojovaný nezletilý.....	38
5.1.3.Zletilého lze osvojit, jestliže osvojitel pečoval o osvojovaného jako o vlastního již v době jeho nezletilosti	39
5.1.4.Zletilého lze osvojit, jestliže osvojitel hodlá osvojit dítě svého manžela	39
5.2.Překážka osvojení	40
5.3.Důsledky osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého	40
5.3.1.Zanikají práva k původní rodině	41
5.3.1.1.Osvojitel	42
5.3.2.Zápis do matriky – změna příjmení.....	45
5.3.2.1.Změna příjmení podle § 70 zákona o matrikách, jménu a příjmení	46
5.3.3.Změna bydliště	46
5.3.4.Dědické právo	47
5.3.4.1.Následky pro potomky osvojence	48
6.Osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého	50
Důvody zvláštního zřetele hodné.....	50
6.1.Důsledky osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého	51
6.1.1.Příbuzenský poměr.....	51
6.1.2.Vyživovací povinnost.....	52
6.1.3.Zápis do matriky.....	52
6.1.4.Změna příjmení	53
6.1.5.Změna bydliště	53
6.1.6.Dědické právo	54
7.Společné důsledky osvojení.....	57
7.1.Zrušení osvojení.....	57
7.2.Opětovné osvojení	61
Závěr	63
Resumé.....	68
Seznam zdrojů.....	70
Seznam zkratk	73

Úvod

Důsledky osvojení představují množinu událostí, které nastanou po osvojení neboli adopci. Každé dítě by mělo v ideálním případě vyrůstat v milující rodině, která ho po všech stránkách zabezpečí a poskytne mu potřebnou péči. Ovšem ne každému je taková možnost dána a pro tyto případy existuje ve společnosti institut osvojení, který se také dá širěji popsat jako přijetí cizí osoby za vlastní, což je také jeho zákonná definice uvedená v Občanském zákoníku v §794. Z uvedeného vyplývá, že dítěti, které nebude mít příznivé rodinné podmínky, je dána alternativa života v jiné, nové rodině, díky které bude jeho život lepší. S takovou situací ale přichází mnoho důsledků, a právě těm se ve své diplomové práci budu věnovat. Téma je velmi široké, jelikož dopady osvojení jsou významného charakteru. A to nejen z pohledu osvojení nezletilého, ale také z pohledu osvojení zletilého.

Diplomová práce bude rozdělena na několik samostatných kapitol, přičemž v každé z nich se budu věnovat konkrétnímu typu osvojení a důsledkům s tím spojeným. Nejprve se zaměřím na osvojení obecně, z hlediska jeho významu a pramenů práva, jak v mezinárodním, tak českém kontextu. Dále pak představím historické souvislosti důsledků osvojení z pohledu minulé právní úpravy. Důsledky osvojení jsou rozdělené na osvojení nezletilého, osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého a osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. Budu se snažit o zachování jednotného řazení důsledků, a to od přijetí do nové rodiny až po dědické právo. Jedinou výjimkou pak bude kapitola 7., jež se bude zabývat důsledky, které jsou společné co do obsahu pro všechny typy osvojení. Ve své práci se nejprve budu věnovat osvojení nezletilého, které je, co se důsledků týká, více obsahově náročné, zejména z toho důvodu, že náhradní rodina přejímá tzv. rodičovskou odpovědnost, o které bude v práci také pojednáno. Dítěti se mění nacionále a stává se plnohodnotným členem nové domácnosti. Důsledky osvojení se ovšem promítnou nejen do osobních údajů, ale také do dědického práva, kdy se osvojené dítě dostává na stejnou úroveň s dětmi biologickými.

Další kapitola se bude věnovat důsledkům, jež se pojí s osvojením zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého. V této části se nejprve zaměřím na případy,

kdy je takové osvojení obdobné s adopcí nezletilého. Více se budu věnovat osobě osvojitele a následně změnám v osobních údajích, změny bydliště a opět budou připojeny důsledky pro dědické právo.

Předposlední kapitola se týká důsledků osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. V současném občanském zákoníku je o něm pojednáno jako o novince, kterou předchází právní úprava neobsahovala, nicméně historie na tento typ adopce pamatuje. I v této části bude více rozebrán příbuzenský poměr, vyživovací povinnost, zápisy spojené se změnou osobních údajů a v neposlední řadě dědické právo.

Poslední kapitola se bude věnovat institutu zrušení osvojení a opětovného osvojení, které představují společné důsledky pro všechny výše zmíněné typy osvojení.

Cílem mé práce je jednoduše popsat důsledky, které sebou osvojení přináší na základě současné právní úpravy. Jelikož trend osvojení je stále aktuálnější a mnoho lidí se k němu uchýlí z rozličných důvodů, je na místě zhodnotit právní stav této problematiky.

1 Osvojení

1.1 Obecná úprava

Osvojení je právní institut, který by měl sloužit především zájmům dítěte. Podle důvodové zprávy k Občanskému zákoníku by na něj nemělo být nahlíženo pouze jako na institut náhradní rodinné péče. Především z toho důvodu, že ve většině případů se jedná o osvojení nepravé, zejména pak v situacích, kdy dítě osvojuje manžel matky dítěte, který není jeho biologickým otcem. Oproti ostatním formám náhradní rodinné péče jsou zde také citelné statusové dopady. A to nikoli pouze na osoby přirozených rodičů dítěte, na dítě nebo na osvojitele.¹ Osvojení představuje jednu z nejlepších možností, jak nahradit biologické rodičovství a nemělo by být nahrazováno jinými instituty. Podle OZ můžeme osvojení rozdělit na několik typů. Tím nejvýraznějším je tzv. úplné osvojení. Jedná se o takovou formu, při které dochází k úplnému začlenění osvojence do rodiny osvojitele a na základě této skutečnosti pak zanikají dříve vzniklé vztahy mezi biologickými rodiči a dítětem, a také vztahy mezi dítětem a jeho přirozenými příbuznými. V pojetí OZ je principem úplného osvojení vnímáno zejména osvojení nezletilého². Opakem je osvojení neúplné. To spočívá v zachování určitých záležitostí mezi osvojencem a původní přirozenou rodinou. Jedná se zejména o zachování subsidiární vyživovací povinnosti, nebo také například zachování vzájemného dědického práva. S tímto typem osvojení se setkáme v případě osvojení zletilého. Dalšími druhy osvojení pak může být osvojení individuální nebo společné. Rozdíl mezi nimi spočívá v osobě nebo spíše osobách osvojitelů. Jelikož individuální je provedeno pouze jedním osvojitelem, což je možné na základě zákonného ustanovení, které uvádí, že v případě osvojení dítěte jedním osvojitelem má toto dítě postavení dítěte osvojitele.³ V případě, že by bylo dítě osvojováno více osvojiteli, bude se jednat o manžele a tito musí podat také společný návrh na osvojení.⁴ Dalším typem je pak osvojení zrušitelné a nezrušitelné. Vychází se z ustanovení §840 OZ. Základem úpravy nezrušitelného osvojení je“....*přeměna zrušitelného osvojení během času ex*

¹ Důvodová zpráva k Občanskému zákoníku [online], 2012, [cit. 25.2.2021] dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

² Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250 s. 560.

³ §832 odst.1, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

⁴ Tamtéž, §800 odst.2.

lege“, což představuje zásadní odlišnost od předcházející právní úpravy. „V případě každého osvojení dojde ke změně na osvojení nezrušitelné“.⁵

Jelikož cílem osvojení je vytvoření takového vztahu, jaký je mezi rodičem a dítětem, je zřejmé, že za určitých okolností lze osvojení zrušit. Přesto, že zákon žádný konkrétní důvod neudává, je možné vycházet z minulé právní úpravy, které stanovovala takovými důvody například skutečnost, že nedošlo k vytvoření citových vazeb a vzájemné náklonnosti, dále pokud nebyl zabezpečen mravní, rozumový, volní vývoj a také pokud například chybělo hmotné zabezpečení dítěte. O problematice zrušení osvojení bude pojednáno níže. V neposlední řadě bych pak ještě uvedla vnitrostátní a mezinárodní typ osvojení. Vnitrostátním se rozumí osvojení, které proběhne na území České republiky, mezinárodní je pak takové, kdy je měněno bydliště dítěte. a to buď z ciziny do České republiky, nebo naopak.

1.2 Mezinárodní a vnitrostátní prameny

Dále bych se ráda zmínila o právní úpravě osvojení, kterou nenacházíme jen v Občanském zákoníku, ale také v dalších předpisech. Vnitrostátními právními předpisy jsou především zákon o matrikách, jménu a příjmení, zákon o sociálně-právní ochraně dětí, z procesního hlediska pak zákon o zvláštních řízeních soudních nebo občanský soudní řád. Za mezinárodní zdroje považuji v tomto případě zejména Úmluvu o právech dítěte, dále Evropskou úmluvu o osvojení dětí a Haagskou úmluvu o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

1. Úmluva o právech dítěte

Tento právní dokument se věnuje v článku 21 pravidlům pro osvojování dětí. Zejména apeluje na státy, které osvojení nebo obdobný institut využívají, aby byl nejdříve brán na zřetel zájem dítěte a až pak aby se zabývaly dalšími záležitostmi, jež s osvojením souvisejí. Jedná se tak o pravidla, mezi která patří například, že o osvojení by měly rozhodovat pouze kompetentní orgány, ve zvláštním řízení a po splnění určitých podmínek. Za takové podmínky můžeme považovat zejména souhlas rodičů. Zakotvuje jako subsidiaritu možnost osvojení do zahraničí, a to pouze za předpokladu, že dojde k vyčerpání všech vnitrostátních

⁵ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250 s.685.

možností. Nicméně mezinárodní i vnitrostátní adopce je podle ÚPrDt na stejné úrovni a jsou za ni poskytovány stejné záruky. Jsou také zakázány nepatřičné zisky ze zprostředkování a v neposlední řadě se ještě zmiňuje o tom, že by členské státy měli více uzavírat dohody o osvojení tak, aby případná adopce proběhla za určitých pravidel a u kompetentních orgánů.⁶

2. Evropská úmluva o osvojení dětí

Již z názvu je patrné, že se jedná o dokument, která se věnuje pouze osvojování dětí. Předpokladem pak jistě je samotné vymezení pojmu dítě. EÚOD k tomuto pojmu stanovuje, že se jedná o osobu, „...*kteřá ještě nedosáhla věku 18 - ti let a oproti tomu za dítě již není považována osoba, která se před dovršením osmnáctého roku věku osamostatnila, buď uzavřením manželství, nebo jiným způsobem.*“⁷ Tento právní předpis byl přijatý 24. dubna 1967 ve Štrasburku a Česká republika jej přijala bezmála o 32 let později, konkrétně tedy 15. prosince 1999, také ve Štrasburku. Jedná se o velice významný právní předpis na evropské právní scéně. Jeho čl. 7 se věnuje věkové hranici, která je pro osvojení optimální. Osvojitel by tak měl být ideálně ve věku mezi 18 a 30 lety a věkový rozdíl mezi ním a osvojencem by neměl být menší 16 let. Je ovšem možné věkovou bariéru prolomit, a to zejména v případech, kdy osvojitel je otec nebo matka dítěte anebo pokud je to s ohledem na výjimečné okolnosti.⁸ Oproti tomu není stanovena horní hranice pro osvojitele. Nejspíše by tedy záleželo na individuálním posouzení každého případu kompetentním orgánem, který o osvojení bude rozhodovat. Úmluva dále stanovila následující povinnosti:

- povinnost kompetentních orgánů rozhodovat o osvojení, což je považováno za nejdůležitější podmínku
- soudní nebo jiné orgány mohou rozhodnout o osvojení, pouze za předpokladu, že byla provedena veškerá potřebná šetření ve vztahu k osvojiteli a osvojenci
- nutné je také zajistit před osvojením souhlas rodičů osvojence a zároveň stanovit, za jakých podmínek by mohly být nahrazeny

⁶ Tamtéž, s. 561

⁷ Originálním znění čl. 3 Evropské úmluvy o osvojení dětí: „This Convention applies only to legal adoption of a child who, at the time when the adopter applies to adopt him, has not attained the age of 18, is not and has not been married, and is not deemed in law to have come of age.“

⁸ Čl. 7 Evropská úmluva o osvojení dětí

- EÚOD také stanovuje, že je žádoucí, aby mezi osvojencem a osvojitelem vznikl takový vztah, jaký je mezi rodičem a dítětem.⁹

V roce 2008 došlo k revizi Evropské úmluvy o osvojení dětí a spolu s tím nastaly také mnohé změny. Zmíním se jen o několika málo z nich, které jsou podle mého názoru významné. Například, že úmluva se vztahuje pouze na děti, které nedovršili osmnáctého roku věku, dále že o osvojení musí rozhodnout kompetentní orgán, zejména z toho důvodu, aby bylo zabráněno nezákonným způsobům osvojení. Další významná změna se pak týká mezinárodního osvojení, kdy platí, že při takovém typu osvojení by dítě mělo dostat občanství po svých osvojitelích. Podmínkou pro sociální pracovníky, soudce a další osoby, které se na osvojení podílejí, je získání alespoň minimálního sociálního vzdělání.¹⁰

3. Haagská úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Jedná se o právní dokument, který v současné době dominuje na poli mezinárodního osvojení. Tato multilaterální mezinárodní smlouva, která není omezená regiony, nabízí možnost spolupráce při mezinárodních osvojeních zemím z mezinárodního společenství. V preambuli úmluvy se nacházejí fundamentální body, jež jsou touto úmluvou upraveny, například:

- role domácího a rodinného prostředí je brána jako klíčová ve vztahu ke zdravému rozvoji dítěte
- každý stát by se měl snažit přijímat taková opatření, aby dítě zůstalo v péči své původní rodiny
- mezinárodní osvojení může pomoci najít vhodnou rodinu, pokud to není možné na vnitrostátní úrovni
- mezinárodní osvojení mělo být uskutečňováno v zájmu dětí a měla by být respektována jejich základní práva, přitom by mělo být předcházeno únosům dětí, prodeji dětí apod.¹¹

1.2.1 Osvojení v občanském zákoníku

Současná právní úprava osvojení je obsažena v OZ, konkrétně v § 794, který poskytuje legální definici pojmu osvojení, na rozdíl od předchozí právní úpravy

⁹ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s.561.

¹⁰ Tamtéž, s.562.

¹¹ Tamtéž, s. 563

tohoto institutu v zákoně o rodině.¹² Osvojením se tak rozumí přijetí cizí osoby za vlastní¹³, což znamená, že dochází k péči, která není vykonávána biologickými rodiči. Cílem osvojení je vytvoření takového vztahu, jaký je mezi rodičem a dítětem a vždy takové osvojení musí být v zájmu dítěte, které je osvojováno.¹⁴ Respektive musí být v souladu s dobrými mravy v případě osvojování zletilého. Mezi obecné podmínky, které se vážou k tomuto institutu dále, patří bezpochyby vytvoření vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, tak jak je uvedeno v §795, nikoliv ovšem pouze de iure, ale zejména de facto¹⁵, protože jedině pak se může jednat o plnohodnotné nahrazení původní biologické rodiny dítěte. Dále je zásadní podmínkou osoba osvojitele, nesmí se totiž jednat o příbuzné, jež jsou v přímé linii, nebo o osvojení sourozencem. To ovšem neplatí v případě náhradního mateřství.¹⁶ V neposlední řadě je potřeba také přiměřeného věkového rozdílu mezi osvojencem a osvojitelem. Zákon stanovuje, že věkový rozdíl nesmí být zpravidla menší než šestnáct let.¹⁷ Je zde ovšem možnost i menšího věkového rozdílu, nicméně pouze za předpokladu, že s tímto osvojením bude souhlasit opatrovník zastupující dítě v řízení a bude to v nejlepším zájmu dítěte.¹⁸

¹² Tamtéž, s. 560

¹³ §794, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník

¹⁴ Tamtéž §795

¹⁵ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 561

¹⁶ §804, zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník

¹⁷ Tamtéž, §803

¹⁸ Tamtéž

2 Důsledky osvojení z pohledu minulé právní úpravy

Právní úprava osvojení byla upravena v obecném zákoníku občanském¹⁹, a také v zákoně o osvojení²⁰, který byl platný do roku 1950 a představoval podrobnější úpravu než obecný právní předpis. Koncepce adopce dříve stála na principu neúplného osvojení, které bylo v zásadě vždy zrušitelné.²¹ Základním předpokladem bylo vytvoření takového vztahu mezi osvojitelem a osvojenecem, jaký je mezi rodičem a dítětem, což zůstalo neměnným až do současnosti a taková myšlenka zcela odpovídá i dnešnímu pojetí osvojení.²² Výjimkou ale byly situace, kdy osvojenec nabyt majetkových práv, tak jako děti osvojitele, ovšem osvojitel sám vůči svému osvojeneci žádná majetková práva nenabýval. Významným ustanovením pak byl §183 OZO a také §4 odst. 4 ZOS. Stanovoval totiž, že osvojením nad osvojenecem přebírá osvojitel otcovskou moc, a adoptovaná osoba neztrácí práva ve své původní rodině. Zejména, co se týkalo vyživovací povinnosti, která měla nadále trvat, pokud by ji osvojitel nemohl plnit.²³ Po roce 1948 došlo k určitým změnám a ty lze spatřovat především v zákoně o právu rodinném.²⁴ Osvojit bylo možné pouze nezletilé dítě a také smlouva o osvojení, která dříve osvojení stvrzovala, byla nahrazena konstitutivním rozhodnutím soudu. Další novotou byla skutečnost, že osvojením zanikla osvojeneci práva k jeho původní rodině a zůstala tak zachována jen subsidiární vyživovací povinnost. Rok 1958 přinesl změnu v oblasti informovanosti o osvojení v tom slova smyslu, že podle §68 odst. 3 ZOPR se rodiče osvojence neměli nárok s osvojenecem stýkat, a to byl první krok k tzv. utajení osvojení, jak jej známe dnes v §837 OZ. Posledním poutem mezi osvojenecem byla subsidiární vyživovací povinnost, ta ovšem zanikla se změnou zápisu v matrice, a to na základě výslovného rozhodnutí soudu, dnes tento následek nastává automaticky.²⁵ Silné také byly tendence o nezrušitelnost osvojení, které přetrvávají dodnes, a můžeme je spatřovat převážně v ustanovení §840 odst. 2 OZ. Za nezrušitelné pak osvojení může být prohlášeno i dříve, než po uplynutí tří let. Někteří autoři se domnívají,

¹⁹ „OZO“ - obecný zákoník občanský, zákon č. 946/1811 Sb., §179.

²⁰ Zákon o osvojení, zákon č. 56/1928 Sb.

²¹ KRÍSTEK, Adam. K záměru „rozsáhlé novelizace“ občanského zákoníku. Podněty pro možné změny rodinněprávní části. Právní rozhledy, 2014, č. 17, [cit. 17.3.2021], s. 578-585.

²² §794, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

²³ KRÍSTEK, Adam. K záměru „rozsáhlé novelizace“ občanského zákoníku. Podněty pro možné změny rodinněprávní části. Právní rozhledy, 2014, č. 17, [cit. 17.3.2021], s. 578-585.

²⁴ Zákon o právu rodinném, zákon č. 265/1949 Sb.

²⁵ KRÍSTEK, Adam. K záměru „rozsáhlé novelizace“ občanského zákoníku. Podněty pro možné změny rodinněprávní části. Právní rozhledy, 2014, č. 17, [cit. 17.3.2021], s. 578-585.

že určitá ustanovení o osvojení by nemusela být nadále součástí této právní úpravy. Zejména se jedná o automatickou změnu matričních zápisů, kdy osvojenec automaticky získává příjmení osvojitele, nebo třeba institut utajeného osvojení, který může způsobit leckdy více škody než užitku. Na následujících stránkách se budu jednotlivým současným důsledkům osvojení podrobněji věnovat a na závěr své práce pak dodám svůj názor na současnou právní úpravu důsledků osvojení.

3 Důsledky osvojení nezletilého

Důsledky osvojení nezletilého vycházejí především z premisy, že takovéto osvojení je tzv. úplné. Víceméně se tak inspirují původní právní úpravou, jak byla koncipována v ZOR. Úplným osvojením se myslí situace, kdy dochází k úplnému začlenění osvojence do rodiny osvojitele a dostává se tak na úroveň biologických dětí osvojitele. Tudíž vzniká osvojiteli vyživovací povinnost ve vztahu k osvojenci a dále také dědické nástupnictví. To vše samozřejmě v linii přímé mezi příbuznými.²⁶ Z toho tedy logicky vyplývá skutečnost, že na základě úplného osvojení dítěte zanikají jeho vztahy v původní biologické rodině a dítě (osvojenec) je tak zcela, po právní stránce, začleněn do rodiny osvojitele.

3.1 Začlenění do nové rodiny

Mezi hlavní následek osvojení patří ta skutečnost, že v případě úplného osvojení, kdy se dítě zcela začleňuje do nové rodiny, a je tedy osvojeno manžely, nebo manželem svého rodiče, má postavení společného dítěte manželů a tím pádem osvojitelům vzniká rodičovská odpovědnost.²⁷

3.1.1 Rodičovská odpovědnost

Jedná se o soubor povinností a práv rodičů, které spočívají v péči o dítě zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění. Rodičovská odpovědnost vzniká narozením dítěte a zaniká v okamžiku nabytí plné svéprávnosti.²⁸ Plné svéprávnosti se obvykle nabývá dosažením zletilosti, což je dovršením osmnáctého roku věku, nebo i dříve. V tomto specifickém případě ale musí být doložena schopnost nezletilého starat se samostatně o své závazky.

V případě úplného osvojení dochází k tomu, že osvojitel, popř. osvojitelé přijmou rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. Jedná se navíc o dlouhodobou činnost, která je ryze osobního charakteru a trvá po celou dobu, kdy ji dítě potřebuje. S pojmem rodičovská odpovědnost se nesetkáme pouze v Občanském zákoníku, nýbrž také v dalších právních předpisech, například

²⁶ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 670

²⁷ §832 odst.2, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník

²⁸ Tamtéž, § 858

v Listině základních práv a svobod, jejíž čl. 32 odst. 4. stanovuje: „*Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.*“ a v neposlední řadě se objevuje i na poli mezinárodním, například tedy v ÚPrDt, konkrétně čl. 7, který garantuje dětem právo na péči od jejich rodičů.²⁹

Nesmí být ale opomenuta skutečnost, že i v případě osvojení může dojít k jejímu omezení, omezení výkonu práv a povinností, které vyplývají z rodičovské odpovědnosti a samozřejmě také může dojít k jejímu pozastavení nebo zániku. Rodičovská odpovědnost může být osvojiteli odňata ve stejných případech jako přirozenému, biologickému rodiči. Tedy například v případě, kdy mu bude omezována svéprávnost v důsledku duševní poruchy, která vznikla až po osvojení, nebo v důsledku neadekvátního chování vůči dítěti. Ovšem takové nepřijatelné jednání osvojitele by mělo být včas odhaleno, díky tzv. předadopční péči. V krajním případě by pak mohlo dojít až ke zbavení rodičovské odpovědnosti. A pokud by zde nebyl druhý rodič, který by mohl plně převzít její výkon, byl by dítěti jmenován poručník, což ale jistě představuje krajní prostředek řešení.³⁰ V takovém případě je nicméně na pováženou, jakou budoucnost má vztah mezi osvojencem a osvojitelem. V předadopční péči by mělo být jasně zřetelné, zda osvojitel bude schopen vykonávat veškeré náležitosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti. A pokud by již osvojení proběhlo, následný dohled nad tím by pak také měl ukázat, zda je rodičovská odpovědnost vykonávána v požadované míře.

3.1.1.1 Péče o dítě a ochrana dítěte

Nejvýznamnějším prvkem, který je s rodičovskou odpovědností spojen, je péče o dítě. Rozumí se tím skutečnost, že právě rodič je tím, kdo rozhoduje o dítěti, myšleno samozřejmě v tom nejlepší slova smyslu. Protože právě rodič, případně rodiče budou rozhodovat o tom, jak dítě bude trávit svůj volný čas, kde bude vyrůstat apod. Rodiče by také svá práva a povinnosti měli vykonávat ve

²⁹ Čl. 7, Úmluva o právech dítěte

³⁰ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2013-. Komentátor. ISBN 978-80-87576-73-1, s. 1238

vzájemné shodě³¹, a to se týká i případů, kdy jsou rodiče například rozvedeni a v domácnosti žije již jiný partner, nikoliv tedy biologický rodič. Tento nový partner rodiče se podílí na výchově dítěte a péči o něj. Jedná se o tzv. sociálního rodiče, který ovšem neplní funkci rodiče právního. Pokud by nastala situace, kdy by se biologičtí rodiče nebyli schopni dohodnout, rozhodne na návrh rodiče soud, ovšem pouze pokud se ovšem bude jednat o významnou záležitost. Za takovou záležitost jsou považovány nikoli běžné léčebné a obdobné zákroky, určení místa bydliště a volba vzdělání nebo pracovního uplatnění dítěte.³² Východiskem se může stát nejen Občanský zákoník, ale také tzv. principy CEFL II, (Commission on European Family Law). Dalo by se říci, že OZ právě ve vazbě na tyto principy zdůraznil potřebu péče o zdraví dítěte a právní úprava je tak v souladu s rodinně právními standardy, resp. s principy CEFL II.³³ Správný výkon péče o dítě je nejednoznačně vysvětlitelný, jelikož každý může mít na ochranu dítěte jiný názor. Významným v této oblasti byl náleží Ústavního soudu, který se zabýval ochranou dítěte a náležitým dohledem nad ním. Nález se týkal situace, kdy děti přecházely vozovku a došlo k jejich sražení obžalovaným. Soudy nižšího stupně argumentovaly tak, že otec dětí nad nimi zanedbal dohled, když je nechal samotné přecházet silnici na přechodu pro chodce. Ochrana dítěte je bezpochyby plnohodnotnou součástí rodičovské odpovědnosti, nicméně musí být vždy vykonávána přiměřeným způsobem, který odpovídá stupni vývoje dítěte, jeho temperamentu, schopnostem a rozumové vyspělosti. Ochranou dítěte přitom nerozumíme pouze ochranu zvenčí, ale také ochranu uvnitř rodiny.³⁴ Ústavní soud problematiku vidí následovně: *„Samotným účelem ochrany dítěte a jeho péče je zajištění, aby dítě s přibývajícím věkem dosahovalo vyššího stupně samostatnosti a bylo schopno stále lépe hodnotit důsledky svého jednání. Než bude dítě plně schopno odpovídajícím způsobem vyhodnocovat své chování, je povinností rodičů děti chránit a zabezpečit, aby nebyly vystaveny nebezpečí z důvodu své nezralosti. Tento účel rodičovské odpovědnosti má zásadní dopady pro zjišťování, zda v daném případě újma vzniklá dítěti spadá do ochranného účelu rodičovské odpovědnosti. Tím je v dané situaci požadavek chránit děti před újmou, která jim vznikne neopatrností v dopravním provozu, ke které by*

³¹ §876, zákona č.89/2012 Sb., Občanský zákoník.

³² Tamtéž, §877 odst. 2.

³³ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 732.

³⁴ Tamtéž, s.749.

*u rozumově a volně vyspělé osoby nedošlo. Pokud tedy nezletilé dítě, nad kterým je vykonáván dohled, jedná plně v souladu s právem a v dané situaci se chová způsobem, jakým by se chovala průměrná svéprávná osoba, a přesto v dopravním provozu utrpí újmu, není v takové situaci splněn nexus protiprávnosti mezi porušením povinnosti dohlížející osoby a újmou.“*³⁵ Z výše uvedeného tedy vyplývá, že je potřeba vycházet z přirozené míry rizika a především z toho, že nelze nad dětmi vykonávat nepřetržitou ochranu. Neboť by tím byly ochuzeny o každodenní dobrodružství, která děti zažívají a mělo by to negativní dopad na jejich další jednání. Rodiče jsou sice povinni nad dětmi vykonávat ochranu, ovšem je zde také povinnost děti postupně připravit na situace, kdy se budou rozhodovat samy. Jelikož by se zde objevovala absolutní odpovědnost rodičů, došlo by k zanedbání samostatnosti, ke které rodičovská ochrana a péče o dítě směřuje.

Oblast zdraví dítěte je z právního hlediska považována za problematickou, především protože v rámci rozhodovací pravomoci může docházet k mnohým kolizím. A to jak mezi rodiči navzájem, tak také mezi dítětem a rodičem. Rodiče mají ex lege danou povinnost jednat tak, aby bylo vše činěno v nejlepším zájmu dítěte, s tím také souvisí souhlas s lékařským zákrokem. Právě v tomto případě může nastat kolizní situace a jeden rodič nebude za jedno s názorem rodiče druhého. Obecně by se dalo říci, že premisa uvedená v § 892 odst. 1 OZ, kdy zákon stanovuje, že rodiče mají právo jednat za dítě, které není plně způsobilé k určitým právním jednáním a také, že rodiče zastupují dítě společně, jednat však může každý z nich³⁶, se bezesporu uplatnit dá, ovšem pak je zde povinnost rodiče informovat druhého rodiče o stavu věci. Pokud by například hrozilo nebezpečí z prodlení, může tak jeden rodič dát souhlas sám, ovšem následně musí bez odkladu druhého rodiče informovat³⁷, navíc pokud jedná rodič sám vůči třetí osobě, která je v dobré víře, má se za to, že jedná se souhlasem druhého rodiče.³⁸

Při pohledu na minulou právní úpravu lze říci, že problematika zdraví dítěte nebyla nikdy zcela vyřešena a nebyla ji věnována taková pozornost, jakou by si zasloužila. Zákony, které se touto problematikou zabývaly, tedy ZOR ani ZOPR v původním znění termín zdraví dítěte neobsahovaly, až velká novela ZOR přinesla podstatné změny. Bylo v něm uvedeno, že rodičovská odpovědnost je

³⁵ Nález ÚS sp. zn. I. ÚS 1587/15 ze dne 15.12.2015.

³⁶ §892, odst. 2, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

³⁷ Tamtéž, §876 odst.2.

³⁸ Tamtéž §876 odst. 3.

souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě zahrnující zejména péči o jeho zdraví.³⁹ Uvedené ustanovení tak bylo velkou novelou OZ přejato a je plně v souladu s Principy evropského rodinného práva (CEFL), o kterých bylo pojednáno výše. Ve vztahu na nový OZ pak došlo k přijetí ZŘS, který v rámci tohoto tématu upravuje zejména zásah do integrity⁴⁰ a došlo také k novelizaci zákona o zdravotních službách.⁴¹ Bylo zakotveno, že v případě jeho vztahu k novému OZ se nemůže jednat o vztah subsidiarity a speciality. Měla by být tedy použita úprava tak, jak je v zákoně o zdravotních službách, jelikož obsahuje obecnou úpravu a nikoli jen zásahy do tělesné integrity. Jak je ale konstatováno dále, nelze s tímto názorem bez výhrad souhlasit. Problém lze spatřovat zejména proto, že ZOZS má zcela jinou věcnou působnost než OZ. Obecně tak roztržičnost právní úpravy způsobuje komplikace a svoji nejednoznačností mnohdy ztěžuje život pacientům i poskytovatelům zdravotnických služeb.⁴²

3.1.1.2 Osobní styk s dítětem

Udržování osobního styku s dítětem je vnímáno jako klíčové kritérium pro výkon rodičovské odpovědnosti. Je to naprosto logické, jelikož jak jinak lze na dítě výchovně působit a vykonávat další práva a také povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti než při samotném osobním styku s dítětem. Občanský zákoník na tuto problematiku pamatuje v § 887, kdy stanovuje, že výkon práva rodičů udržovat osobní styk s dítětem nemohou rodiče svěřit jiné osobě. Situace, kdy rodiče již nežijí spolu, ovšem nemůže druhému rodiči bránit v osobním styku s dítětem a dítě má tak právo stýkat se s rodičem v rozsahu, který je v zájmu dítěte.⁴³ Takový styk může být samozřejmě omezen nebo zakázán rozhodnutím soudu. Dále soud může stanovit podmínky, za jakých vůbec může docházet k interakci mezi dítětem a rodičem, může určit, které osoby se takového setkání smějí účastnit a které nikoli. Rodič má navíc povinnost zdržet se všeho, co by mohlo narušit vztah s dítětem a vyvarovat se takového jednání, kterým by výchovu dítěte stěžoval. Pokud by nadále rodič bezdůvodně, opakovaně či trvale

³⁹ ZOR, §31 odst.1 písm.a).

⁴⁰ Srov. ZŘS, §65.

⁴¹ Zákon č. 372/2011 Sb. O zdravotních službách.

⁴² ŠÍNOVÁ, Renáta, Lenka WESTPHALOVÁ a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-179-3, s. 101.

⁴³ §888, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

bránil druhému rodiči ve styku s dítětem, je takového jednání důvodem pro nové rozhodnutí soudu o tom, který z rodičů má mít dítě ve své péči.⁴⁴

3.1.1.3 Výchova a vzdělání dítěte

Výchova dítěte je dalším právem a povinností rodičů. Na rodiče je v tomto případě kladena velká odpovědnost, neboť právě oni by měli být těmi, kdo jdou svému dítěti příkladem. Nejedná se pouze o ustanovení morálního charakteru, ale o fakt, který se v životě dítěte velmi často objevuje. Obecně je známo, že děti formuje prostředí, ve kterém vyrůstají, stejně tak jako jejich rodiče a další osoby, se kterými jsou v kontaktu. Víceméně záleží na rodičích, jak k výchově přistoupí, obecně ale platí, že by se měli snažit rozvíjet své dítě, samozřejmě vzhledem k rostoucí rozumové a mravní vyspělosti a zároveň by mu měla být dána možnost samostatně se rozhodovat o svých záležitostech. Na dítě má dále kromě rodičů vliv také prostředí vzdělávací instituce a jeho učitelé, spolužáci, jeho volnočasové aktivity, trenéři nebo psychologové. *„Výchovný proces je tak živnou půdou pro utváření předpokladů zdárného vývoje, který se projeví nejen v současnosti, ale především v budoucnosti.“*⁴⁵ Proces, jakým bude výchova probíhat, do značné míry závisí na věku dítěte, jeho mravní a rozumové vyspělosti. Je otázkou, zda by si rodiče měli po dítěti vynucovat určité chování a případně použít výchovné prostředky. Tohle téma je velmi osobní a citlivé. Podle mého názoru každý rodič je odpovědný za své jednání k dítěti, a to by ve všech směrech mělo být přiměřené, a především by mělo respektovat práva na zachování tělesné a duševní integrity. Za poslední dobu je v této oblasti převažujícím trendem domluva s dítětem jako sobě rovným partnerem a motivace spočívající v odměně za správné chování dítěte. Obecně lze ale říci, že i sankce mohou být prospěšné, především pokud domluva a jiné prostředky nepostačují k udržení rodičovské autority. Například zákaz styku s kamarády, omezení kapesného a další. Samozřejmě by mělo dojít k úplnému vynechání tělesných trestů, byť česká právní úprava na rozdíl od většiny evropských úprav rezignovala na výslovný zákaz tělesných trestů.⁴⁶ Názor na tuto problematiku není jednotný ani od psychologů a pedagogů. Lze mít za to, že dítě by si mělo být vědomo porušení určitých pravidel a mělo by být schopno nést za takové porušení následky. Ty by

⁴⁴ Tamtéž, §889.

⁴⁵ ŠÍNOVÁ, Renáta, Lenka WESTPHALOVÁ a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-179-3, s. 80.

⁴⁶ Tamtéž, s. 81.

ovšem rozhodně neměly dopadat na jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.

Velice úzce s problematikou výchovy dítěte souvisí i vzdělání. Ne nadarmo se říká, že škola je základ života, a proto i školní prostředí se na výchově dítěte může velmi projevit, jak jsem již zmiňovala výše.

S právem na bezplatné vzdělání se setkáme na úrovni ústavních zákonů, konkrétně v Listině základních práv a svobod. Článek 33 LZPS stanovuje, že každý má právo na vzdělání a že školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon.⁴⁷ Právo na vzdělání je také garantováno dodatkovým protokolem k EÚLP, kdy čl. 2 hovoří o právu rodičů na volbu výchovy a vzdělání dítěte, v souladu s náboženským a filozofickým přesvědčením. Dále je právo na vzdělání také v ÚPrDt, ze které signatářským státním vyplývá povinnost zajistit všem dětem bezplatnou povinnou školní docházku a také, že ke vzdělání mají mít přístup všechny děti.⁴⁸ Povinností pro rodiče je zejména dbát na to, aby dítě řádně navštěvovalo vzdělávací instituci a to minimálně po dobu, kdy je školní docházka povinná. Je samozřejmostí, že by také rodiče měli dítěti ve studiu pomáhat a při výběru školy dbát na jeho schopnosti a dovednosti. Tím se vlastně hovoří o dvou rovinách, které s sebou právo na vzdělání přináší. Rodiče mají jednak povinnost dohlédnout na to, aby dítě řádně vzdělávací instituci navštěvovalo a nepodporovat ho ve vedení zahálčivého života⁴⁹ a zároveň mu pomáhat s přípravou do školy, s úkoly a s organizací práce. Po absolvování mateřské a základní školy, kde mají hlavní slovo rodiče a jen těžko si lze představit, že by se dítě aktivně zapojovalo do debaty o vybrání vhodné základní školy a umělo by rodiče přesvědčit svými argumenty, tak v případě střední a vysoké školy, kde už je role rodičů minimální, a především dítě by si mělo samo vybrat, jakým směrem chce dále postupovat.⁵⁰ To vše ale záleží na mravní a rozumové vyspělosti jedince.

3.1.1.4 Bydliště dítěte

Zákonnou definici pojmu bydliště nalezneme v ustanovení § 80 OZ, kdy je to tedy takové místo, na kterém se zdržuje s úmyslem žít tam. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu 21 Cdo 2394/2012 ze dne 5.6.2013 „*Pro bydliště fyzické osoby*

⁴⁷ §36, zákona č. 561/2004 Sb., Školský zákon

⁴⁸ ŠÍNOVÁ, Renáta, Lenka WESTPHALOVÁ a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-179-3, s. 85

⁴⁹ Srov. §13 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

⁵⁰ ŠÍNOVÁ, Renáta, Lenka WESTPHALOVÁ a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-179-3, s.87.

je současně charakteristické, že ve svém bydlišti (popřípadě více bydlišťích) má svůj byt nebo dům a že tam spolu s ní pobývá její rodina (příslušníci její domácnosti), tedy že - řečeno jinak - fyzická osoba je v místě (místech) pobytu natolik integrována, že tam vnímá svůj domov..⁵¹ Zejména pro dítě je důležité, aby si k určitému místu vybuodovalo takový vztah, který bude značit, že dané místo, je pro něho domovem. Bude se tak jednat o spojení tohoto místa s kamarády, se školou, s volnočasovými aktivitami.⁵² V případě, že spolu rodiče dítěte nežijí, bude se bydliště dítěte pravděpodobně odvíjet od bydliště rodiče, kterému bylo svěřeno do péče. Tento rodič je pak povinen brát ohled na druhého rodiče a to i přesto, že mu bylo dítě svěřeno do péče. I v těchto případech je totiž nutné, aby druhý rodič měl přehled o tom, kde se jeho dítě nachází a dal souhlas s případnou změnou bydliště dítěte. Taková změna může velmi ovlivnit vztah dítěte s rodičem, který s ním trvale nežije, a proto je důležité, aby při jakékoliv změně pobytu dítěte byly brány v potaz další faktory. Jako je například možnost druhého rodiče dítě navštěvovat, také možnost dostavit se do školy dítěte apod. Je zkrátka důležité, aby dítě nepřišlo o styk s druhým rodičem, jelikož má právo na rodičovskou péči a výchovu od obou rodičů.⁵³ Pokud by bylo dítě přestěhováno do jiné země, je opět nutné, aby s takovým přemístěním dal souhlas i druhý rodič, který je nositelem rodičovské odpovědnosti nebo aby tak bylo učiněno se souhlasem soudu. Dále se v těchto případech zejména bere v potaz názor dítěte, který bude vyplývat z jeho volní a rozumové vyspělosti. Budou se v něm odrážet jeho představy, přání, pocity. Také je potřeba, aby bylo jasné, zda takový přesun nebude mít na dítě neblahý vliv a nezpůsobí mu zbytečné trápení.⁵⁴

Určení místa bydliště dítěte má pak souvislosti především pro řízení před soudem, jelikož právě podle něho je určován obecný soud.⁵⁵ Právní úprava tak stanovuje, že obecným soudem nezletilého je soud, v jehož obvodu má na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností, své bydliště.⁵⁶ Důležité by mohlo být v případě, že by se jednalo o svěřeni dítěte do péče nebo v jiných záležitostech. Jedná se tedy o pojem velmi diskutovaný, ovšem bez jasného vymezení jak v rovině soudní, tak i v té

⁵¹ Rozhodnutí NS 21 Cdo 2394/2012 ze dne 5.6.2013.

⁵² Rozhodnutí NS 30 Cdo 2244/2011 ze dne 27.9.2011.

⁵³ ŠÍNOVÁ, Renáta, Lenka WESTPHALOVÁ a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-179-3, s. 113.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ §85, odst. 1, zákona č. 99/1963 Sb., OSŘ.

⁵⁶ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 753.

faktické.⁵⁷ Je bezpochyby nutné při bližším určování bydliště osoby vycházet právě ze zmíněného rozhodnutí Nejvyššího soudu a mít na paměti, že fyzická osoba může mít takových míst více, všechna tak budou považována za její bydliště, tak jak stanovuje zákon v §80 OZ. Je nutné rozlišovat pojem bydliště a trvalý pobyt. Trvalým pobytem se rozumí spíše takové místo, které je podstatné z hlediska administrativního⁵⁸, nicméně je pravděpodobné, že ve většině případů se bude shodovat s bydlištěm osoby.⁵⁹

⁵⁷ŠÍNOVÁ, Renáta, Lenka WESTPHALOVÁ a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-179-3, s. 112.

⁵⁸ §10 odst.1 , zákona č. 133/200 Sb., o evidenci obyvatel.

⁵⁹ŠÍNOVÁ, Renáta, Lenka WESTPHALOVÁ a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-179-3, s.112.

3.1.1.5 Vyživovací povinnost

Esenciálním předpokladem vyživovací povinnosti je existence nějakého rodinně právního poměru. Tento zákonem upravený statusový poměr je pak rozhodující pro vznik, trvání a také zánik vyživovací povinnosti.⁶⁰ Občanský zákoník vyživovací povinnost upravuje v ustanovení § 910 a stanovuje, že předci a potomci mají vzájemnou vyživovací povinnost. Velmi úzce to tedy souvisí právě s úplným osvojením, kdy osvojenec nabývá postavení biologických dětí osvojitele, a tudíž se mu dostává jak práv, tak i povinností, jako například právě v případě vyživovací povinnosti. Obecně lze výživné přiznat v případě, kdy oprávněný není schopen se sám živit a potřebuje tak ke svému žití, aby byla plněna vyživovací povinnost.⁶¹ Pro určení rozsahu výživného jsou rozhodné odůvodněné potřeby oprávněného a jeho majetkové poměry, jakož i schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. V případě osvojení je vyživovací povinnost ve vztahu k dítěti stěžejní záležitostí. Osvojované dítě může být svěřeno osvojiteli již dříve a v tomto případě by tedy došlo ke stanovení vyživovací povinnosti pro biologické rodiče na základě ustanovení § 956 OZ ve spojení s §829 OZ, který stanovuje, že než bude o osvojení rozhodnuto, musí být osvojované dítě v péči osvojitele na jeho náklad. Osvojitel má práva a povinnosti osoby podle § 953 až §957 OZ. Nejednalo by se v tomhle případě o předadopční péči, ale pouze o péči osoby, již bylo dítě svěřené. Na základě této právní skutečnosti pak lze po rodičích požadovat výživné. Soud tak stanoví rozsah vyživovací povinnosti, samozřejmě vzhledem ke schopnostem rodičů, jejich možnostem a majetkovým poměrům. Pečující osoba má právo výživné vymáhat a také právo s výživným hospodařit, ovšem tak by měla činit zejména v zájmu dítěte. Také je zde možnost, že soud způsob hospodaření s výživným může upravit, zejména co se týká části spotřeby a části spoření, která bude dítěti dávana stranou.⁶²

⁶⁰ Bulletin - Advokacie, [online], 31.3.2014, [cit. 20.3.2021], dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/vyzivne-v-novem-obcanskem-zakoniku>.

⁶¹ §911 zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

⁶² Tamtéž, §956, odst. 1, 2.

3.1.1.6 Péče o jmění dítěte

Nedílnou součástí rodičovské odpovědnosti je výkon péče o jmění dítěte. Dítě jako každý jiný člověk může na základě ustanovení LZPS vlastnit majetek.⁶³ Následně podle stupně jeho volní a rozumové vyspělosti je možné, aby samo s majetkem nakládalo a spravovalo ho. Obvykle tak v průběhu života dítěte dochází k jeho osobnímu spravování. Ovšem v zásadě péče o jmění dítěte stojí na tzv. dělené správě, kdy pokud je to tedy možné dítě samo o jmění pečuje, pokud je ale tato možnost zákonem vyloučena, jsou správci jeho jmění rodiče. Zákon tak uvádí v § 896 až §905 OZ. Stanovuje se tak právo a zároveň povinnost rodičů pečovat o jmění dítěte jako řádní hospodáři. Tento terminus technicus je pak podrobně popsán jako jednání, které spočívá ve vykonávání činnosti s potřebnou loajálností, pečlivostí a také s potřebnými znalostmi.⁶⁴ Rodič je ovšem mnohem více než pouhý správce jmění, je to osoba, která má povinnost spravovat jmění tak, aby docházelo k jeho smysluplnému užití. Například bude mnohem výhodnější jmění dítěte z části investovat do jeho vzdělání, než se věnovat pouhému spoření. Tento systém v sobě bezpochyby odráží skutečnost, že dítě je osobou, které podle práva náleží mnohem více ochrany, je považována za slabší stranu, zejména proto je správa jmění v rukou rodiče, který by měl nejlépe vědět, jak s ním naložit. Není ale výjimkou, že bude pro správu jmění jmenován opatrovník, nebo poručník.⁶⁵ Samozřejmě v průběhu života pak dochází k postupnému převzetí kontroly nad správou svého jmění, opět ale v závislosti na stupni jeho volní a rozumové vyspělosti.

3.2 Zánik práv a povinností

V případě osvojení nezletilého dochází k zániku příbuzenského poměru mezi osvojencem a původní rodinou, jakož i k zániku práv a povinností z tohoto poměru vyplývajících.⁶⁶ Tato skutečnost je způsobena především v případě osvojení nezletilého, kdy se jedná o tzv. úplné osvojení, které se v mnohém od neúplného osvojení liší.

⁶³ Čl. 11, zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

⁶⁴ §159 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

⁶⁵ Tamtéž, §905, odst. 2.

⁶⁶Tamtéž, §833.

3.2.1 Změna bydliště

Mezi základní aspekty rodičovské odpovědnosti patří kromě jiného také zajistit dítěti místo bydliště. Je nasnadě se domnívat, že v případě osvojení nezletilého dojde k jeho změně. Stane se tak na základě skutečnosti, že mezi hlavní následek osvojení patří fakt, že osvojitelé nabývají vůči osvojení *rodičovské odpovědnosti*⁶⁷ a právě zajištění bydliště dítěte mezi další jejich nově nabytá práva povinnosti bude patřit. Lze se domnívat, že taková změna nastane ve světle §833 OZ. Jelikož nám toto ustanovení zakládá zánik příbuzenského poměru, lze mít důvodně za to, že při tomto zániku také dojde ke změně bydliště.⁶⁸ Podle výkladu zákona lze mít za bydliště takové místo, kde se člověk zdržuje s úmyslem žít tam trvale. Může se zajisté v případě osvojení přihodit, že dítě nebude mít žádné bydliště, protože i taková situace je možná. V tom případě se za bydliště považuje místo, kde osoba žije, nebo pokud nelze takto zjistit místo bydliště, bude se za něj také považovat místo, kde má osoba majetek, nebo kde byla spatřena naposledy. V případě dětí, které byly uloženy do babyboxu, je zde otázka bydliště komplikovaná a vychází ze situace, která nastala a která o dítěti mnohé prozradí. Pokud není známa totožnost matky dítěte, bude mít status nalezence a v knize narození bude mít veden zápis jako dítě nezjištěné totožnosti. Pokud bude matka známa, bude mít dítě zapsáno místo trvalého bydliště podle místa trvalého bydliště matky v době jeho narození.⁶⁹

3.2.2 Změna rodiče a jeho důsledky

3.2.2.1 Zápis do matriky

V případě osvojení dojde ke změně ve vztahu k příbuzným dítěte, především samozřejmě na straně rodičů. Dítě má nové zákonné zástupce, kteří se rozhodli plně nahradit původní biologickou rodinu. Na základě rozhodnutí soudu o osvojení se osvojitel, popřípadě osvojitelé, zapíše do matriky jako rodič,

⁶⁷ Občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb., §858: „rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnost a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte a udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění, vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti.“

⁶⁸ Tamtéž, §80.

⁶⁹ §14,odst. 1, písm. d) zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení.

popřípadě jako rodiče dítěte⁷⁰. Občanský zákoník v tomto případě vychází z mezinárodního právního předpisu – EÚOD, kterou je Česká republika vázána.⁷¹

Bezesporu tím nejdůležitějším dokumentem je rozsudek o osvojení, jelikož se jedná o jedinou možnost, jak osvojení zapsat do matriky. Zajímavostí také je, že zákonodárce v tomto případě nerozlišuje mezi osvojením nezletilého a zletilého. Do matričních záznamů mohou být zapsány pouze skutečnosti, které jsou uvedeny v rozsudku o osvojení. Tento rozsudek musí obsahovat kromě výroku o osvojení také stanovení budoucího příjmení osvojenice, dále, že osvojitelé budou zapsáni jako rodiče osvojenice do matriky, také výrok o neuvedení druhého rodičů, tak by ale bylo konáno pouze v případě, že by šlo o osamělou osobu a dále také utajení osvojení podle ustanovení § 837 Občanského zákoníku. Úmluva pak ve svém článku 20 stanovuje, že osvojitel nebo osvojitelé obdrží výpis z matriky, jež bude obsahovat datum a místo narození osvojenice, nebude ale obsahovat informace o totožnosti jeho dřívějších rodičů.⁷² Snaží se zejména o to, aby se osvojení stalo co nejvíce utajovanou záležitostí, a to především s ohledem na zachování soukromí osvojenice a osvojitele. K záznamům, které jsou vedeny, se tak nebude moci dostat osoba, která by neměla oprávněný zájem.⁷³

Zápisy se pak budou lišit s ohledem na skutečnost, zda bude osvojováno manželi – osvojiteli, nebo pouze jedním osvojitelem. V případě společného osvojení manžely dojde k zápisu osvojitelů na místo, kde byli uvedeni původní biologičtí rodiče. Pokud byl znám například pouze jeden rodič, tak se na jeho místo zapíše jeden z manželů a jako druhý rodič je doplněn druhý z osvojitelů. Může také nastat situace, kdy bude dítě osvojováno pouze jedním z manželů. Tak se může stát v případě, že by osvojitel byl manželem rodiče, nebo by osvojitel osvojoval sám, protože by se jeho manžel k osvojení nepřipojil a jako poslední varianta je, že pouze jeden manžel bude osvojovat v případě, kdy bude pozůstalým manželem. Za situace, kdy bude osvojenec osvojen pouze jediným osvojitelem, se tento zapíše na místo rodiče a záznam o druhém rodiči se vypustí. K neuvedení záznamu dochází na základě rozhodnutí soudu, které je nutným

⁷⁰ §797, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník

⁷¹ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 576.

⁷² Tamtéž, s. 577.

⁷³ Čl. 20, Evropská úmluva o osvojení dětí.

předpokladem vypuštění záznamu.⁷⁴ Nejedná se zde o dispozitivní rozhodnutí soudu, nýbrž o zákonný postup, a je to tak tedy povinnost soudu takový záznam vyloučit. Velice zajímavá je bezesporu možnost osvojení jedním z registrovaných partnerů. Jedná se o téma, které je velice široké, připouští mnoho otázek a mnoho různých odpovědí. Z tohoto důvodu bych se pouze zmínila, že taková možnost existuje, byť se někdy nastalá situace může jevit jako velice nelogická, jak zkonstatoval Ústavní soud ve svém nálezu. Obecně bych tedy tuto možnou variantu zakončila přirovnáním k osvojení osvojenice, jako je tomu u osvojení pouze jedním z manželů, respektive, že na takovýto postup bude právní úprava tohoto typu použita obdobně.

3.2.3 Zastoupení dítěte

Dalším významným aspektem rodičovské odpovědnosti je zastupování dítěte. Jedná se o prvek, který je projevem zvláštní ochrany nezletilých.⁷⁵ Toto právní jednání tedy představuje zákonné zastupování dítěte, které není plně svéprávné, a tak v jednáních, pro která není způsobilé, ho zastupují jeho zákonní zástupci, respektive rodiče. Dítě by v rámci takového zastupování mělo postupně chápat a být samo učeno určitému jednání, aby až nabude zletilosti, bylo schopné si své záležitosti obstarávat samo, samozřejmě za stálé komunikační podpory rodičů.⁷⁶ Samotní nezletilí pak mohou jednat v takových záležitostech, ke kterým jsou již oprávněni v návaznosti na svoji rozumovou a volní vyspělost. V tomto případě vycházíme z ustanovení § 31 OZ, kde je přesně tak stanoveno. Souvislost se zastupováním dítěte má pak jistě samotná možnost dítěte vyjádřit se k věcem, které se ho týkají. Takle eventualita se nazývá jako participační právo dítěte. Je to výsledek demokratizace výchovy dítěte a s tím souvisejícího názoru, že dítě není pouhým pasivním objektem, nýbrž osobou, která má práva vyjádřit se v záležitostech, které se jich týkají. Obdobně pak musí přistupovat k celé věci jak orgány veřejné moci, které mají vždy povinnost seznámit dítě s věcí, která se ho týká a znát jeho názor, tak i samotní rodiče. Před rozhodnutím, které se týká dítěte

⁷⁴ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250 s. 588.

⁷⁵ Úmluva o právech dítěte.

⁷⁶ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 870.

a jeho zájmů, jsou povinni dítěti vše potřebné s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost sdělit.⁷⁷

Významné je ustanovení § 892 odst. 3 OZ, které uvádí situaci, kdy rodič nemůže dítě zastoupit. Zejména se to týká případů, kdy jsou zájmy zákonného zástupce v rozporu se zájmy dítěte. Řešením je ustanovení opatrovníka, který dítě v daném případě zastoupí. Podle situace je tento nazýván jako opatrovník kolizní.⁷⁸ V souvislosti s úplným osvojením, které je v případě nezletilé osoby, se do takové pozice, kdy za dítě bude rozhodovat zákonný zástupce, dostanou osvojitelé nebo osvojitel, pokud by osvojoval sám. Vyplývá to ze skutečnosti uvedené v §832 odst. 2 OZ, kdy osvojitelé nabývají rodičovskou odpovědnost. Pro neúplné osvojení, pod kterým můžeme rozumět osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého a pak osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, se zastoupení dítěte netýká. Je to z toho důvodu, že dítě již nabylo plné svéprávnosti, a tudíž je oprávněno se o své záležitosti starat samo. Bezpochyby by zde stále měla přetrvávat komunikační schopnost mezi osvojencem a osvojitelem tak, aby se osvojenec v určitých případech mohl obrátit na pomoc osvojitele. Tak by bezesporu mohla nastat situace, kdy může být narušena schopnost zletilého právně jednat a pak bude moci využít některých z institutů, které Občanský zákoník nabízí. Jde o možnost učinit *předběžné prohlášení*⁷⁹, *nápomoc při rozhodování*⁸⁰ a v neposlední řadě *zastoupení členem domácnosti*.⁸¹

3.2.4 Utajení osvojení a jeho důsledky, informovanost dítěte o osvojení

Bez jasné návaznosti na předchozí právní úpravu byl nově zaveden institut utajení osvojení shrnutý pod §837 OZ. Důvodová zpráva k Občanskému zákoníku se k problematice staví tak, že anonymita osvojení není celosvětově protěžovanou záležitostí. Stále je zde samozřejmě brán zřetel na rodiče, osvojitele a další

⁷⁷ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250 s. 870.

⁷⁸ §460, Zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

⁷⁹ Tamtéž, §38: „V očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat může člověk projevit vůli, aby byly jeho záležitosti spravovány určitým způsobem, nebo aby je spravovala určitá osoba, nebo aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem.“

⁸⁰ Tamtéž, §45: „Potřebuje-li člověk nápomoc při rozhodování, protože mu v tom duševní porucha působí obtíže, třebaže nemusí být omezen na svéprávnosti, může si s podpůrcem ujednat poskytování podpory; podpůrců může být i více“.

⁸¹ Tamtéž: „Brání-li duševní porucha zletilému, který nemá jiného zástupce samostatně právně jednat, může ho zastupovat jeho potomek, předek, sourozenec, manžel nebo partner, nebo osoba, která se zastoupeným žila ve společné domácnosti alespoň tři roky.“

zúčastněné osoby, aby se samy rozhodly. Nelze ovšem opomíjet veřejný zájem, který může být za určitých okolností převažující.⁸²

Princip utajení osvojení se dá rozdělit na dvě základní části. První z nich se týká případu, kdy osvojitel nebo osvojenec mohl navrhnout, aby soud rozhodl, že osvojení a jeho okolnosti mají být utajeny před rodinou původu dítěte.⁸³ Bude to zejména za situace, kdy byl ze strany biologických rodičů nezájem o osvojení, dále pokud bylo dítě obětí domácího násilí, rodina měla kriminální minulost, dítě bylo obětí stalkingu, nebo byl mařen průběh osvojení a byla snaha o získání dítěte zpět do původní biologické rodiny. V případě, že by byla splněna některá z těchto podmínek, které jsou dostatečně závažné k tomu, aby soud rozhodl o utajení osvojení, mohl by osvojitel nebo osvojenec podat návrh na utajení osvojení. Rodiče nejsou účastníky řízení za předpokladu, že dojde k naplnění některé ze skutečností uvedených v §432 ZŘS. Tedy v případě, že byli zbaveni rodičovské odpovědnosti a současně práva dát souhlas k osvojení, jejich svéprávnost byla ve věci udělení souhlasu k osvojení omezena nebo pokud byl souhlas udělen před podáním návrhu na osvojení.

Dalším typem je pak utajení osoby biologického rodiče osvojení. Zde není zákonem přesně stanovené, jakým způsobem postupovat a kdy tak činit. Informace o rodiči jsou totiž vedeny ve spise vždy, i v případě, že bude o osvojení rozhodováno bez souhlasu pokrevního rodiče osvojení. Obecně lze mít za to, že návrh na utajení své osoby by rodič mohl podat spolu s udělením souhlasu k osvojení, pokud tedy by byl aktivně legitimován k vyjádření souhlasu s osvojením. V opačném případě by pak jeho souhlas vyžadován nebyl a tím pádem by nebyl aktivně legitimován k podání návrhu na utajení své osoby. Podle zákonné úpravy je nutné v případě utajení rodiče osvojení postupovat obdobně, tedy stejně jako v případě utajení osoby osvojitele.

Utajení se obvykle týká základních identifikačních znaků, podle kterých by bylo možné určit navrhovatele na utajení osvojení. Tedy primárně jméno, příjmení, bydliště, datum narození a další osobní údaje. Oproti tomu zde jsou informace, které by utajovány rozhodně být neměly. Spočívají v informovanosti o zdravotním stavu jednotlivých aktérů, jelikož právě zdravotní stránka

⁸²Důvodová zpráva k Občanskému zákoníku,[online], 2012,[cit. 6.3.2021], dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

⁸³ §837, odst.1, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

pokrevních rodičů osvojence predikuje jeho zdravotní anamnézu. Stejně tak je důležité, aby byl znám zdravotní stav osvojitelů. OZ uvádí v §799, že zdravotní stav osvojitele nebo osvojitelů nesmí omezovat péči o osvojené dítě ve značné míře.

Důsledky takového jednání se následně promítnou do dalších řízení o osvojení. Ty budou totiž dále vedená jako neveřejná. Dotknou se tak širšího okruhu osob, které by se o řízení o osvojení mohly v pozdějších fázích soudního řízení dozvědět. Dalším důsledkem je nutnost utajení osob, které se řízení účastní. Jejich anonymizace se však může dostat do konfliktu s právními předpisy. Vznikne zde tedy rozpor mezi právními předpisy na ochranu osobních údajů a právními předpisy nutnými pro katastrální a matriční účely. Důvodová zpráva takovou situaci řeší jednoduše a to tak, že se musí najít soulad mezi matričními a katastrálními předpisy na straně jedné a předpisy na ochranu osobních údajů na straně druhé.⁸⁴ Výše zmíněnou problematiku bych si dovolila uplatnit také na osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, kde by její užití bylo obdobné.⁸⁵ Podle mého názoru je zde možné užití institutu utajení osvojení i v případě osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. Jelikož důvody, pro které může být utajeno, se podle mého názoru mezi těmito třemi skupinami osvojení neliší. Utajení osvojení pak nejde utajit před nejdůležitějším aktérem celého procesu, osvojencem. Tomu je totiž povinnost být informován o osvojení daná zákonem.

Zákonná úprava stanovuje, že osvojitel je povinen informovat osvojence o skutečnosti osvojení, jakmile to bude vhodné vzhledem k dalším okolnostem. Nejpozději by tak měl učinit do zahájení povinné školní docházky⁸⁶. Vychází přitom z důvodové zprávy k OZ, která stanovuje, že obsah tohoto ustanovení vyplývá z článku 7 a 8 Úmluvy o osvojení dětí, kde je zakotveno právo dítěte znát svůj původ. Význam této skutečnosti stoupá nejen se zřetelem na dědičné choroby, ale i ve směru statusových poměrů osvojeného (manželství, osvojení atp.) „*Odkaz na tradici anonymity není dnes možné považovat za relevantní, jako argument není udržitelný*“.⁸⁷ Bezesporu ani nelze takové anonymity dosáhnout ve světle dalších právních norem. Úmluva o právech dítěte ve svém článku 7

⁸⁴ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 678.

⁸⁵ §847 odst.3, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

⁸⁶ Tamtéž, §836.

⁸⁷ Důvodová zpráva k Občanskému zákoníku, [online], 2012, [cit.6.3.2021], dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

upozorňuje na skutečnost, že každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči⁸⁸. Smyslem takového ustanovení je jakýsi mravní apel na to, aby s informacemi o osvojení neotáleli a poskytli je dítěti v době, kdy je to nejvíce vhodné. Ideálně by tak mělo být učiněno předtím, než začne navštěvovat povinnou školní docházku, tak koneckonců stanovuje i zákon. Na to je navazující důsledek osvojení, který dává osvojenci právo být seznámen se spisem, který byl veden v průběhu jeho řízení o osvojení. A to jakmile osvojenec nabude svéprávnosti.⁸⁹ Nahlížet do tohoto spisu bude moci pouze osvojenec a to na základě prokázání jeho totožnosti a bude ztotožněn s osobou, která byla osvojena v řízení, ve kterém byl veden utajený spis, s nímž se chce osvojenec seznámit, soud mu má umožnit přístup do tohoto spisu bez nutnosti dalšího rozhodnutí. Neznamená to ovšem automatické odtajnění spisu, aby všechny další osoby do něj mohly nahlížet. Taková možnost bude pouze pro osvojence a žádní další jedinci do spisu nebudou moci nahlížet.⁹⁰ Situace se bude různit také v závislosti na typu osvojení, zda bude úplné či neúplné, a zda osvojenec své biologické rodiče zná nebo nikoli.

3.2.4.1 Úplné osvojení a neúplné osvojení

V případě úplného osvojení dochází ke kompletnímu začlenění do rodiny osvojitele (viz výše). Ovšem v případě neúplného osvojení je situace jiná. Při neúplném osvojení totiž dochází k tomu, že jsou některá práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou zachovány. Nejtypičtěji zůstávají tak zachovány dědické právo a subsidiárně vyživovací povinnost. Navíc tedy nedochází k úplnému začlenění osvojovaného do osvojitelovy rodiny.

3.3 Jméno, příjmení

3.3.1 Jméno

Jedná se bezesporu na první pohled možná o nejvýraznější změnu. Osvojitel popř. osvojitelé mají možnost změnit jméno i příjmení osvojovaného dítěte. To je asi také ten největší rozdíl oproti ustanovení § 851 OZ, kdy je stanoveno, že v případě zletilé osoby nemá osvojení na její příjmení žádný vliv.

⁸⁸ Čl. 7, Úmluva o právech dítěte.

⁸⁹ §838, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

⁹⁰ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s.681.

ZOM se ve svém §64 věnuje osvojení a jeho dopadům na jméno a příjmení. Osvojitelé tak mají právo do šesti měsíců od právní moci rozsudku o osvojení, nejpozději však do dosažení zletilosti osvojenec, zvolit osvojení souhlasným prohlášením před matričním úřadem jiné jméno, popřípadě jména, než to, které má zapsáno v matriční knize. Pokud má zapsáno pouze jedno jméno, mohou mu zvolit jméno druhé. To by se týkalo případu, kdy by byl osvojenec mladší 15 let, protože v tomto případě by nebyl vyžadován jeho souhlas, nicméně pokud by byl osvojenec starší 15 let, připojí k prohlášení jeho souhlas, bez něhož ke změně jména nebo zvolení jiného nebo druhého jména nemůže dojít.⁹¹

Do matriční knihy lze zapsat jakékoliv existující jméno, není ale možné si vybrat takové jméno, které by bylo například zkomoleninou, zdrobnělinou, stejně tak si muž nemůže nechat dát ženské jméno a naopak. Případný zánik osvojení pak nemá na jméno žádný vliv, pokud tedy bylo zvoleno podle § 64 ZOM.

Pokud by osvojitel nebo osvojitelé chtěli osvojovanému změnit jméno, podle § 64 je příslušný kterýkoliv matriční úřad. Do prohlášení, kterým se jméno mění, se uvede jméno, popřípadě jména, příjmení, datum narození a rodné číslo, místo narození osoby, již se prohlášení týká. Pokud by zde bylo jednáno za nezletilce, tak je potřeba, aby osoby, které za něj budou jednat, uvedly také svá jména, příjmení, rodná příjmení a datum narození. A v neposlední řadě jméno nebo jména, která si zvolí. Dále je nutné mít ověřený podpis prohlašovatелů, ale pouze za situace, že by bylo prohlášení činěno osobně. Ověření podpisů není třeba v případě, že by byly potřebné dokumenty podepsány přímo před matričním úřadem nebo by byly uznány za vlastní. K prohlášení je pak nutné připojit pravomocný rozsudek o osvojení.⁹²

3.3.2 Příjmení

Podle § 835 osvojenec získává příjmení osvojitele, společný osvojenec manželů má příjmení, které bylo určeno pro jejich děti při uzavření manželství.⁹³ Je zde možnost, že se osvojovanému příjmení nebude líbit, nebo bude chtít užít připojovaného příjmení, popřípadě bude mít i osvojitel připojované příjmení, a tak se bude muset uplatnit zákon o matrikách, jménu a příjmení.

Příjmení je upraveno od §68 až do §71a ZOM. Za rodné příjmení je považováno takové, které je uvedené v knize narození při narození dítěte, určení

⁹¹ §64, odst. 1, zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení.

⁹² Tamtéž, §67 odst.1, 2 písm. b).

⁹³ §860 odst.1, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

otcovství nebo osvojení do nabytí svéprávnosti dítěte.⁹⁴ Příjmení žen se liší od těch mužských proto, že je tvořeno dle pravidel české mluvnice, tudíž se připojuje koncovka – ová. Nicméně není to pravidlem. Žena si může zažádat o užívání příjmení v mužském tvaru, zejména pokud je cizinkou nebo občankou, která má trvalý pobyt v cizině. Pokud by manžel takové občanky byl cizinec nebo pokud by se jednalo o osobu, která je jiné než české národnosti.⁹⁵ Jestliže by narozené dítě bylo cizí národnosti, lze jeho příjmení uvést v mužském tvaru, nicméně pouze za splnění předpokladu, že jeho rodiče nebudou zbaveni rodičovské odpovědnosti⁹⁶. Nicméně v souvislosti s problematikou osvojení je na místě zaměřit se spíše na situaci, kdy bude mít osoba více příjmení. Užívat více příjmení je možné pouze za určitých podmínek, například, že byla nabyta podle dříve platných právních předpisů, v případě uzavírání manželství, kdy se může užívat manželovo příjmení i připojované příjmení, popřípadě je možné užívat obě příjmení, které měli manželé za svobodna, nebo byla nabyta v souvislosti s osvojením.⁹⁷ Podrobněji se k problematice užívání příjmení staví OZ, který stanovuje, že nesouhlasí-li osvojenec, který má právo vyslovit se ke svému příjmení, se změnou svého příjmení, rozhodne soud, že osvojenec bude ke svému příjmení připojovat příjmení osvojitele. Pokud už by ale osvojenec měl připojované příjmení, lze osvojitelovo příjmení připojit jen k prvnímu příjmení osvojence nebo má-li osvojitel připojované příjmení, lze k osvojencovu příjmení připojit jen první příjmení osvojitele.⁹⁸ Tato situace tedy nastává v případech, kdy osvojenec nechce měnit své příjmení. Nicméně aby vůbec mohl rozhodovat o tom, jaké příjmení bude nebo nebude nosit, je potřeba, aby byla splněna podmínka, kdy dítě bude starší patnácti let a bude tak moci rozhodnout, zda se změnou svého příjmení souhlasí nebo nikoli.⁹⁹

3.3.3 Změna jména a příjmení

Změna osvojencova příjmení nastává spolu s právními účinky osvojení právní mocí rozhodnutí o osvojení. Jelikož obvykle dochází k osvojování velmi malých dětí, přibližně 80 % všech osvojovaných dětí je do dvou let věku, dochází

⁹⁴ §68, odst. 2, zákona č.301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení.

⁹⁵ Tamtéž, §69, odst. 1, 2.

⁹⁶ Tamtéž, §69, odst. 3.

⁹⁷ Tamtéž, §70, odst.1.

⁹⁸ §835, odst.2, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

⁹⁹ Tamtéž, §863.

k automatické přeměně na příjmení osvojitele¹⁰⁰. Příjmení osvojence se bude řídit podle příjmení, které má osvojitel v době rozhodnutí o osvojení.¹⁰¹

Pokud se ale jedná o změnu jména nebo příjmení podle ZOM, je možné takové kroky činit i po osvojení. Protože jak změna jména, tak zejména tedy změna příjmení je možná v případech, kdy je hanlivé, směšné nebo pro jiný důvod. Pokud by změnu chtělo provést dítě mladší než patnácti let, k žádosti o povolení změny jména nebo příjmení je nutné také připojit písemný souhlas nebo pravomocné rozhodnutí soudu, které tento souhlas může nahradit. Může ale nastat situace, kdy nebude potřeba takovýto doklad předkládat, zejména v případech, kdy druhý rodič zemřel, v tomto případě by stačilo připojení úmrtního listu, dále pokud byl druhý rodič rodičovské odpovědnosti zbaven nebo byl výkon jeho rodičovské odpovědnosti v této oblasti omezen nebo pozastaven, nebo pokud by nebylo známo místo trvalého pobytu druhého rodiče.¹⁰²

3.3.3.1 Změna jména a příjmení při osvojení

V okamžiku, kdy rozhodnutí o osvojení nabude právní moci, změna osvojencova příjmení nastává spolu s právními účinky osvojení a tím pádem je pro osvojence rozhodující příjmení, které má jeho osvojitel v době rozhodnutí o osvojení. Pokud by pak nastala změna příjmení osvojitele po právní moci rozhodnutí o osvojení, nemělo by to vliv na příjmení osvojence.¹⁰³ Pokud by chtěli osvojenec a osvojitel sjednotit svá příjmení, bylo by možné učinit tak podle ustanovení §72 a následující ZOM. Osvojení samo od sebe nemění jméno osvojence, jeho změnu mohou učinit osvojitel nebo osvojitelé podle §64 ZOM (viz výše). A tedy ve lhůtě do 6 měsíců od právní moci rozhodnutí o osvojení. Měli by tak učinit ještě před dovršením patnáctého roku věku osvojence, neboť poté už by byl vyžadován souhlas osvojence a bez jeho připojení by nebylo možné provést změnu.¹⁰⁴

Důsledek spočívající ve změně příjmení není nikterak považován za novinku. Již minulá právní úprava byla v tomto ohledu za jedno se současnou právní úpravou a změnu příjmení pokládala za významný důsledek. OZO

¹⁰⁰ KRÍSTEK, Adam. *Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-022-7, s. 14.

¹⁰¹ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 676.

¹⁰² §76 odst.4, zákona č. 301/2000 Sb, o matrikách, jménu a příjmení.

¹⁰³ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 676.

¹⁰⁴ §76 odst.4, zákona č. 301/2000 Sb, o matrikách, jménu a příjmení.

v ustanovení §182 přímo uváděl, že „*podstatným právním účinkem je, že osvojenec nabyvá jméno osvojitele anebo rodného jména osvojitelky...*“. Se stejným důsledkem počítal také zákon o osvojení, který stanovil, že osvojenec obdržel osvojitelovo jméno nebo rodové jméno osvojitelky. Další právní předpisy, jež se tímto zabývaly, pak byly zákon o právu rodinném nebo zákon rodině. V obou těchto zákonech se úprava příjmení osvojenec příliš nelišila. Nicméně zákon o rodině byl bezpochyby nejvíce kusý. Jeho právní ustanovení totiž nedávalo jinou možnost, než že osvojenec bude mít příjmení osvojitele. Pokud by byl osvojen manžely nebo manželem matky, pak by osvojenec nesl příjmení určené pro společné dítě manželů. Z toho tedy vyplývá, že úprava v ZOR byla kogentní a nešlo se od ni odchýlit.¹⁰⁵

3.4 Dědické právo

Dědické právo najdeme v LZPS, kde je pod čl. 11 odst. 1 uvedeno, že dědění se zaručuje. V dalším právním předpise, v OZ se nachází ve třetí části pod tzv. absolutními majetkovými právy.¹⁰⁶ Fakt, že se jedná o absolutní majetkové právo, neznamená nic jiného než to, že vystupuje ve vztahu tzv. erga omnes, takže vůči všem. Znamená to tedy, že je zde obecná povinnost takové právo respektovat a nezasahovat do jeho výkonu. Oproti tomu relativní majetková práva jsou tzv. inter partes, pouze mezi stranami a ty jsou povinny také vztahy respektovat.

V této kapitole se zaměřím na pozici osvojenec v rámci dědického práva. Jelikož je osvojení nezletilého vnímáno jako osvojení úplné, má pak své následky v mnoha právních oblastech. V tomto typu osvojení přechází veškerá práva a povinnosti na osvojitele a dítě, respektive osvojenec se dostává na úroveň biologických dětí osvojitele. Právě tato skutečnost je prakticky tou nejvýznamnější, protože v případě osvojení zletilého k takové změně nedochází.

Dědické právo lze popsat jako právo na pozůstalost a poměrný podíl z ní. Pozůstalost pak tvoří celé jmění zůstavitele kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, s výjimkou toho, že by byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci.¹⁰⁷ Navíc jsou potřebné další předpoklady pro vznik nároku na pozůstalost. Jedná se tak o smrt člověka, která se jistě dá

¹⁰⁵ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2013-. Komentátor. ISBN 978-80-87576-73-1, s. 1244.

¹⁰⁶ CHALUPA, Ivan, David REITERMAN a Martin MUZIKÁŘ. *Základy soukromého práva*. V Praze: C.H. Beck, 2017. Beckova skripta. ISBN 978-80-7400-684-5, s. 1.

¹⁰⁷ §1475 odst.1., zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

považovat za základní podmínku, existence pozůstalosti a v neposlední řadě existence způsobilého dědice a zcela jistě zde musí být přijetí dědictví.

3.4.1 Zákonná posloupnost

Esenciální podmínkou pro příbuzenství se zůstavitelem je vztah založený na pokrevním poutu nebo osvojení. Takže v případě, že nedojde k dědění podle dědické smlouvy ani podle závěti, je na řadě zákonná posloupnost. Jak jsem již zmiňovala, úplné osvojení nezletilé osoby staví osvojence na pozici biologických dětí osvojence a tím pádem také do první dědické třídy. Navíc se z něho stává tzv. nepominutelný dědic.¹⁰⁸

3.4.1.1 První třída dědiců

V této první třídě dědí zůstavitelovy děti a jeho manžel, každý z nich stejným dílem. Pokud by některé dítě nedědilo, uplatní se tak zvané reprezentativní právo. To znamená, že v případě nedědění nějakého dítěte, nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti, totéž platí o vzdálenějších potomcích téhož předka.¹⁰⁹ Osvojovaný, jemuž předchozím rozsudkem o osvojení zanikla práva a povinnosti ve vztahu k původní rodině, je tak na stejné úrovni jako zůstavitelovy děti a také všichni zůstavitelovi potomci mají stejná práva i povinnosti. Žádný z nich tedy nesmí být diskriminován z jakéhokoli důvodu.¹¹⁰ Takovými důvody se má na mysli zejména diskriminace z důvodu pohlaví, rasy, jazyka, barvy pleti, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.¹¹¹

3.4.1.2 Nepominutelný dědic

Nepominutelným dědicem je také osvojená osoba, která se řadí mezi biologické děti osvojitele. Nepodstatná je pak skutečnost, zda k osvojení došlo manžely nebo zda osvojoval zůstavitel sám. Kromě osvojence, který je na úrovni dítěte osvojitele, tam dále patří zůstavitelovy biologické děti a pokud by tyto nedědily, tak pak jejich potomci. Nepominutelný dědic má tak právo na povinný díl. Což ovšem nepředstavuje právo na podíl z pozůstalosti, nýbrž jen právo

¹⁰⁸ Tamtéž, §1642.

¹⁰⁹ Tamtéž, §1635, odst.2.

¹¹⁰ SVOBODA, Jiří. § 1640 [Šestá třída dědiců]. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír, BÍLEK, Petr, SVOBODA, Jiří, BEEROVÁ, Kamila. Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2015, s. 388.

¹¹¹ Čl. 3 zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho povinného dílu.¹¹² Tato hodnota je v případě nezletilého nepominutelného dědice ve výši tří čtvrtin, oproti tomu zletilý nepominutelný dědic bude mít nárok pouze na jednu čtvrtinu. Ovšem skutečnost, že se jedná o nepominutelného dědice, nijak nevyvrací možnost zůstavitele ho vydědit. K tomuto kroku může dojít pouze na základě předchozího jednání dědice. Podle ustanovení §1646 OZ tak zůstavitel může učinit v případech, kdy mu nepominutelný dědic neposkytl potřebnou pomoc v nouzi. Ve vztahu k zůstaviteli neprojevoval opravdový zájem, jaký je očekáván nebo byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze nebo pokud by trvale vedl nezřízený život. Vydědění je možné také v případě, kdy dědic vede marnotratný život a je tu tedy důvodná obava, že pro jeho potomky nezachová povinný díl.¹¹³ Zůstavitel tak dědice může vydědit stejným jednáním jako v případě porizování nebo rušení závěti. Nepominutelný dědic požívá zákonnou ochranu. Ta spočívá v tom, že pokud byl nepominutelný dědic vyděděn neplatně, má stále právo na povinný díl nebo byl-li zkrácen na čisté hodnotě povinného dílu, má možnost požadovat jeho doplnění.¹¹⁴ Právo na tento povinný díl má i takový nepominutelný dědic, na kterého zůstavitel v závěti opomenul, přesto, že byla zůstaviteli známa skutečnost, že je naživu.¹¹⁵

3.5 Dohled nad úspěšností osvojení

Jedná se o nový právní institut, který byl do Občanského zákoníku vtělen až po jeho rekodifikaci. Nejedná se o dohled sankčního charakteru, jak by se mohlo zdát. Jeho účelem skutečně není znepříjemňovat život osvojiteli a osvojenci. Je spíše nápomocného charakteru.¹¹⁶ Důvodová zpráva k němu uvádí následující: „*Následný dohled nad úspěšností osvojení, resp. nad osvojenými poměry vůbec, není ve světě ničím mimořádným (ostatně, je standardní v mezinárodním osvojení, a je obecně známo, že mnohé státy velmi pečlivě plní povinnosti v oblasti dohledu nad dětmi z ČR, které byly u nich osvojeny), naopak, lze mít za to, že obdobně jako jsou sledovány poměry v problémových rodinách (přirozených) je na místě sledovat poměry v rodinách osvojených*“.¹¹⁷ Je patrné, že se

¹¹² §1654, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

¹¹³ Tamtéž, §1647.

¹¹⁴ Tamtéž, § 1650.

¹¹⁵ Tamtéž, §1651, odst.1.

¹¹⁶ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2013-. Komentátor. ISBN 978-80-87576-73-1, s. 125.

¹¹⁷ Důvodová zpráva k Občanskému zákoníku, [online], 2012, [cit.15.3.2021], dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

osvojenecská rodina dává na stejnou úroveň s rodinou biologickou, což je z mého pohledu jediné dobře a dochází tak k jasnému potvrzení zákonného ustanovení. Logicky pak z celé věci vyplývá skutečnost, že i rodina vytvořená uměle, může svými problémy připomínat rodinu přirozenou. Samotný dohled je pak fakultativní a má být uskutečňován za účelem poskytnutí rady nebo pomoci osvojiteli či osvojenci. Jak je z důvodové zprávy patrné, zdrojem inspirace pro tento právní institut je zahraniční úprava. Především Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí podobných zpráv využívá k seznámení se situací, která panuje mezi osvojencem a osvojitelem a zda došlo k vytvoření předpokládaného vztahu, jako je mezi rodičem a dítětem. V případě mezinárodního osvojení jsou pověřenou organizací v přijímacím státě vytvořeny tzv. follow up nebo post placement reports, kde jsou veškeré informace o dítěti. Zprávy, které se týkají jeho zdravotního stavu a také fotografie s jeho rodinou. Přičemž tyto zprávy jsou do České republiky zasílány v průběhu 4 let.¹¹⁸

Občanský zákoník dohled nad úspěšností osvojení koncipuje jako dohled, který zkoumá dokončené osvojení a zjišťuje, zda dochází k vytvoření vztahu jako v biologické rodině. Rozhodně se nemá jednat o jakékoliv sankční opatření ve vztahu k osvojitelům nebo osvojiteli. K možnosti, kdy je nařízen dohled, dojde zpravidla po zjištění, že ani dostatečné informace, které rodině věnoval OSPOD, a kterými se snažil je informovat v oblasti péče o dítě, nejsou dostačující.¹¹⁹ Zákon takovou možnost uvádí v §839 odst. 1 OZ, kdy stanovuje, že bez toho, aniž by byl dohled nařízen, poskytne zpravidla OSPOD osvojiteli poradenství a služby v oblasti péče o dítě. Podle ustanovení § 435 ZŘS následně rozhoduje soud o ustanovení dohledu rozsudkem a takový dohled bude zpravidla vykonávat OSPOD. Dále se rozsudkem stanoví, po jak dlouhou dobu bude dohled probíhat. Zákon neposkytuje přesně stanovený čas, který by měl být dohledu věnován. Bude se tedy vycházet z volné úvahy soudu ve spojení s důvody, proč byl dohled nařízen, a především délka bude určena i tak, aby se nezasahovalo do normálního života osvojitele a osvojence. Důvodová zpráva se pak opět vrací k zahraniční inspiraci a uvádí, že by dohled mohl probíhat tak, že by osvojitel sám mohl poslat jednou za půl roku soudu zprávu o tom, jak se osvojenci daří. Výjimečně by takovou činnost mohl vykonávat OSPOD. Mně osobně se jeví nelogickou situace,

¹¹⁸ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2013-. Komentátor. ISBN 978-80-87576-73-, s. 1257.

¹¹⁹ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250.,s.684.

kdy osvojitel sám má informační povinnost. Bezpochyby by zde měl být orgán, který je nezávislý, nezájatý a situaci v rodině bude hodnotit z objektivního hlediska. V případě, že by byl tedy dohledem pověřen OSPOD, bude jeho povinností soudu v takovém případě vyhovět a dohled vykonávat. Orgánem, který takto bude činit, je obecní úřad obce s rozšířenou působností.¹²⁰ Jelikož se v diplomové práci věnuji důsledkům osvojení ve všech případech, tedy u osvojení nezletilého, zletilého, které je obdobou a není obdobou osvojení nezletilého, domnívám se, že dohled nad úspěšností osvojení je záležitostí případu, kdy je osvojenec nezletilý, jelikož v dalších typech osvojení by nebyl odůvodněn. Moji domněnku potvrzuje také zákon. Občanský zákoník uvádí, že v případě osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, se obdobně k uvedené problematice použijí ustanovení jako ve vztahu k nezletilému, vyjma ustanovení § 838 a §839 OZ.

¹²⁰ §19 odst. 1 písm. d), zákona č.359/1999 Sb., ZOSPOD.

4 Důsledky osvojení zletilého

Jedná se o právní institut, který minulost velmi dobře zná a mohli jsme se s ním setkat například v OZO nebo v ZOS. Historická koncepce tohoto typu osvojení stála na principu smlouvy. Nicméně následně byla tradice přerušena a předchozí právní úprava v ZOPR nebo v ZOR se o možnosti osvojit zletilého nezmiňovala.¹²¹ Až do 31.12.2013 bylo možné osvojit pouze nezletilé dítě a osvojení zletilého nebylo možné. Opětovné začlenění osvojení zletilého bylo mezi odbornou veřejností přijímáno různě, ovšem pouze skutečnost, že dříve taková podoba osvojení fungovala, byla podle mého názoru jasnou odpovědí, že i nyní bude tento institut hojně využíván. Po jeho znovu zavedení začalo masivně přibývat žádostí u obecných soudů o osvojení zletilého, například ihned v roce 2014 bylo podáno 191 místně příslušných návrhů na osvojení zletilého. V následujících letech bylo patrné, že tento typ osvojení byl potřeba a v minulé právní úpravě chyběl. Postupně sice došlo ke každoročnímu poklesu žádostí, nicméně tento vývoj byl předpokládán, jelikož ihned po účinnosti OZ došlo k naplnění této potřeby od lidí, kteří dříve neměli možnost tak uskutečnit. Nejvíce žádostí bylo podáno na osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého ve smyslu §847 odst.1 písm. c) a d). tedy, že dojde k osvojení zletilého, o kterého již před nabytím zletilosti osvojitel pečoval jako o vlastního a zároveň osvojoval dítě svého manžela.¹²²

Smysl osvojení zletilého lze spatřovat především v možnosti nalezení dědice nebo zachování původních vazeb mezi sourozenci, kteří by měli tvořit rodinu i nadále. Velice významným korektivem, se kterým se setkáme jak u osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, tak u osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, je korektiv dobrých mravů. Ustanovení § 846 OZ uvádí, že osvojit zletilého lze, pouze pokud to nebude v rozporu s dobrými mravy. Tento neurčitý právní pojem prostupuje celým Občanským zákoníkem. V institutu osvojení pak dobré mravy představují ochranu základních principů a hodnot. Osvojení zletilého není možné uskutečnit, pokud by bylo motivováno

¹²¹ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 694.

¹²² PLÍHAL, Tomáš. Četnost osvojení zletilého v letech 2014 až 2016. Bulletin advokacie, [online], 2018, [19.3.2021], č. 7-8, s. 62-63.

něčím jiným nebo vedlo převážně k jiným důsledkům.¹²³ Za takové důsledky by mohl být například považován zastřený sňatek, opatrovnictví, získání státního občanství, azylu nebo pobytového oprávnění.¹²⁴ Právě i z tohoto důvodu, kdy by se osvojení mohlo stát pouze prostředkem k naplnění jiné právní skutečnosti, by se měla zkoumat existence tzv. sociálního rodičovství. Tento právní institut je možné popsat jako uskupení, ve kterém dvě osoby pečují o dítě jako jeho biologičtí rodiče, tedy plní povinnosti a práva, které pro ně vyplývají z rodičovské odpovědnosti.¹²⁵ Významným prvkem v rámci osvojovacího procesu je možnost pokrevních rodičů vyslovit s osvojením nesouhlas a to tedy tak, že bude existovat odůvodněný zájem a samotné osvojení by s ním mohlo být v rozporu (viz níže).

¹²³ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2013-. Komentátor. ISBN 978-80-87576-73-1, s. 1285.

¹²⁴ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 696.

¹²⁵ Tamtéž.

5 Osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého

Občanský zákoník problematiku upravuje v § 847, kdy jsou taxativně stanovené důvody pro tento typ osvojení. Osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, lze tak učinit z následujících důvodů:

5.1.1 Zletilého lze osvojit, jestliže přirozený sourozenec osvojovaného byl osvojen týměž osvojitelem

Zde je potřeba zamyslet se nad pojmem přirozený sourozenec, protože se jedná o odlišný pojem oproti klasickému, prostému sourozenci. Slovo přirozený je tak do jisté míry ochranou pro sourozence, neboť dřívějším aktem osvojení mohlo dojít k tomu, že po právní stránce se fakticky jedná o dvě odlišné osoby. Následné zkoumání, zda jsou nebo nejsou tyto osoby skutečně příbuzné, by pak z pohledu právního jistě bylo lepší zaměřit se na prozkoumání, zda někdy mezi sourozenci skutečně byl právní vztah, protože ten bude bezpochyby snadněji prokazatelný než hledání existence biologického příbuzenství.¹²⁶

5.1.2 Zletilého lze osvojit, jestliže v době podání návrhu byl osvojovaný nezletilý

V tomto případě se jedná o takovou situaci, kdy probíhá řízení o osvojení, ale osoba, která má být osvojena a doposud byla nezletilá, nabyla před vyhlášením rozhodnutí o osvojení zletilosti. Pokud se tak stane, je nasnadě celou situaci posuzovat optikou procesního práva a zjistit, kdy takovýto návrh na osvojení byl podán. Zákon blíže neurčuje, zda se musí jednat o návrh oprávněný či zjevně bezdůvodný. Pouze se tedy zaměřujeme na skutečnost, kdy byl tento návrh podán a následně došlo k nabytí zletilosti v průběhu řízení. Je nutné zjistit, proč nedošlo k podání návrhu na osvojení dříve. Pokud by například byl takovýto návrh podán v poslední den nezletilosti osvojence, bezpochyby by takové jednání mohlo vyvolat dojem, že se jedná o účelové jednání, jen aby byla zachována možnost osvojence osvojit ještě před tím, než nabude zletilosti.¹²⁷

¹²⁶ Tamtéž, s. 698.

¹²⁷ K podmínkám osvojení zletilého[online], 9.3.2016, [cit. 15.3.2021], dostupné z: [Epravo.cz: https://www.epravo.cz/top/clanky/k-podminkam-osvojeni-zletileho-100678.html](https://www.epravo.cz/top/clanky/k-podminkam-osvojeni-zletileho-100678.html).

5.1.3 Zletilého lze osvojit, jestliže osvojitel pečoval o osvojovaného jako o vlastního již v době jeho nezletilosti

V rámci tohoto zákonného ustanovení je pak nutné zkoumat kumulativní splnění dvou podmínek. Zaprvé musel osvojitel pečovat o osvojovaného již v době jeho nezletilosti a druhou podmínkou je rozsah a kvalita péče, která musí odpovídat péči o vlastní dítě.¹²⁸ Pravděpodobně tím nejdůležitějším hlediskem bude hledisko časové. Je potřeba zaměřit se na dobu, po jakou osvojitel o osvojovaného pečoval jako o vlastního. Zároveň by se v této době mělo podařit zjistit, zda byla dostatečně dlouhá na to, aby osvojitel mohl svoji péči o osvojovaného plně rozvinout, jako v případě, že by pečoval o své vlastní dítě. Zejména tak půjde o zachování některých povinností, které vyplývají z rodičovské odpovědnosti. Měl by se tedy podílet na péči z pohledu materiálního, tedy například shodným bydlištěm a měl by přispívat na chod společné domácnosti a částečně i výživy, a také v ostatních oblastech, jako je výchova, vzdělávání, společné volnočasové aktivity, péče o zdraví dítěte by měl být zainteresovaný. Typicky se tak může jednat například o rodiče, který má dítě ve střídavé péči, nebo se jedná o poručníka či pěstouna.¹²⁹

5.1.4 Zletilého lze osvojit, jestliže osvojitel hodlá osvojit dítě svého manžela

Při tomto typu osvojení není důležité, zda probíhala před samotným osvojením péče o osvojovaného ze strany osvojitele. Jedinou, naprosto klíčovou podmínkou pro takové osvojení, je existence manželství mezi manželem a osvojitelem, což ale také znamená, že samotné manželství mohlo být uzavřeno již po nabytí zletilosti osvojovaného. Další podmínkou je naplnění §795 Občanského zákoníku. Není tedy povinná péče po určitou dobu, ale je povinností, aby mezi osvojencem a osvojitelem existoval takový vztah, jaký je mezi rodičem a dítětem, nebo že tu alespoň jsou základy takového vztahu. Podle mého názoru je potřeba určité doby, během které se vztah může dostat až na takovou úroveň, jako je mezi rodiči a dětmi a možná, že by zákonodárce měl zohlednit, zda

¹²⁸ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 699.

¹²⁹ Tamtéž .

i krátkodobá péče je vlastně dostačující pro tento typ osvojení a především, zda není jednáno in fraudem legis.¹³⁰

5.2 Překážka osvojení

Zákon pamatuje i na rodiče osvojence a dává jim možnost vyjádřit svůj nesouhlas a tím pádem pak není možné osvojence osvojit. Jedná se o jejich jedinou možnost, jak osvojení efektivně zabránit, jelikož v případě nezletilého je potřeba jejich souhlasu, ovšem v případě osoby zletilé, už takové právo nemají. Ustanovení § 847 Občanského zákoníku výslovně stanovuje, že zletilého nelze osvojit, jestliže by to bylo v rozporu s odůvodněným zájmem jeho pokrevních rodičů.¹³¹ Nejprve se zaměřím na posouzení pojmu pokrevní rodič. Podle výkladu §771 Občanského zákoníku, kde je pojem pokrevní pouto uveden ve vztahu k příbuzenství a zároveň se o něm hovoří i ve spojení s osvojením, respektive, že takové pouto může vzniknout i osvojením, z něho jasně vyplývá, že se nebude jednat o biologické rodiče, ale rodiče právní.¹³² Nicméně úmysl zákonodárce nejspíše nespočíval v tom, že by se měli nějak významně v tomto případě rozdělovat a tak za pokrevní rodiče jsou považováni rodiče, jejichž pouto vzniklo přirozeně nebo uměle. Oproti tomu odůvodněný zájem je právním pojmem, který musí být jasně vysvětlitelný a objektivně zjištělný. Rodič by měl takový důvod uvést v rámci dokazování v řízení o osvojení zletilého.¹³³ Podle mého názoru je důležité, aby rodiče měli právo na zachování původního vztahu se svým biologickým potomkem. Je tedy otázkou, jak bude na jejich případný nesouhlas nahlíženo. Zda bude brán jako poslední prostředek záchrany před ztrátou svého dítěte, nebo naopak bude působit jako uměle vyvolaný problém, který má pouze za cíl znesnadnit osvojení. V takovém případě si myslím, že by se mělo dbát především názoru osvojovaného.

5.3 Důsledky osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého

Tento typ osvojení je ve své podstatě obdobný k osvojení nezletilého. Dalo by se tedy říci, že většina důsledků, které jsou uvedeny v zákonných ustanoveních

¹³⁰ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 699.

¹³¹ §847 odst.2, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

¹³² Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 700.

¹³³ §450, zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

§832 až §839 OZ je shodných, přesto zákonodárce ale uvedl určité výjimky, které se pro osvojení zletilého nepoužijí. Bude se jednat o § 838 a §839 OZ. Nutné je vycházet ze zákonných ustanovení, které se na tento obdobný typ osvojení použijí a zároveň tedy vyloučit tyto dva paragrafy. Stane se tak na základě skutečnosti, že osvojenec je již zletilý, tzn. plně svéprávný, a tudíž se dostává do střetu se situací, ve které by mělo dojít k seznámení se s obsahem spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení. Protože zákon předpokládá, že seznámení s tímto spisem nastane až poté, co osvojovaný nabude zletilosti a jelikož tato podmínka je již splněna při samotném osvojování, není nutné tak činit. Jedinou výjimkou by mohla být situace, kdy dochází k osvojování nezletilého, který v průběhu řízení dovrší zletilosti, nicméně i pak by podle mého názoru došlo k seznámení s obsahem spisu bez větších komplikací, protože podmínka dosažení zletilosti bude splněna. Další vyloučenou právní normou je §839, který se nazývá jako dohled nad úspěšností osvojení. V případě osvojení nezletilého dochází k tomu, že je založen dohled, který zpravidla bude vykonávat orgán sociálně právní ochrany dětí. Bude se snažit poskytovat osvojitelům potřebnou pomoc, služby nebo poradenství, jež jsou spojené s péčí o osvojence. Takováto doba dohledu může být různě dlouhá a její nezbytnou délku určí orgán sociálně právní ochrany dětí. Z mého pohledu vzato se jedná o ustanovení, která jsou pro nezletilého osvojence zcela klíčová, ovšem pro zletilou a plně svéprávnou osobu zbytečná.

5.3.1 Zanikají práva k původní rodině

Tak jako v případě osvojení nezletilého, tak i případě osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, dochází k tomu, že osvojenec přechází ze své původní rodiny do rodiny nové, resp. právně nové. Dle ustanovení § 832 OZ dítě, které bylo společně osvojeno manžely, nebo které bylo osvojeno manželem svého rodiče, má postavení společného dítěte manželů, jinak má postavení dítěte osvojitele.¹³⁴ Z tohoto tedy vyplývá, že i plně svéprávný a zletilý osvojenec je na stejné úrovni jako ten nezletilý, vyjma ale odst. 2 téhož paragrafu. Osvojitel nebo osvojitelé vůči němu nemají rodičovskou odpovědnost, jelikož její pozbytí nastává v okamžiku dosažení zletilosti.¹³⁵

Osvojením také zaniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a jeho původní rodinou, jakož i práva a povinnosti z tohoto poměru vyplývající.

¹³⁴ §832 odst. 1, zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník.

¹³⁵ Tamtéž, §856.

Zaniknou tedy dříve existující vztahy, obdobně jako v případě nezletilé osoby, až na jednu výjimku. Tato se nachází v ustanovení § 853 OZ. Zmíněná právní norma se týká vyživovací povinnosti. Takovouto povinnost mají předci a potomci a to vzájemně mezi sebou. V případě osvojení zletilého pak dochází k tomu, že vyživovací povinnost osvojence vůči jeho předkům a potomkům trvá nadále jen tehdy a jen v té míře, nejsou-li jiné osoby, které mají vyživovací povinnost, popřípadě nejsou-li tyto osoby schopny své vyživovací povinnosti dostát.¹³⁶ Je zde ovšem přinejmenším sporné, jak by vlastně na takovou potřebu bylo reagováno ze strany zákona. Mohlo by se totiž jednat o aplikaci §8 OZ, která tvrdí, že zjevné zneužití práva nepoživá právní ochrany. Vycházet pouze z té premisy, že předci osvojence budou svého možného práva využívat, by jistě odporovalo racionálnímu myšlení, nicméně podle mého názoru by zde měl být určitý korektiv, který by určoval, zda je takové vyživovací povinnosti skutečně třeba. V opačném případě pak existuje i taková situace, kdy osvojenec může vůči svým předkům nebo potomkům žádat vyživovací povinnost a to v případě, že osvojitel není schopen svoji vyživovací povinnost plnit. Nejen z tohoto důvodu by při samotném řízení o osvojení měl významnou roli hrát také osvojitel.

5.3.1.1 Osvojitel

Osvojitelem by se tak měla stát osoba, která bude odpovídat zákonným požadavkům co do péče o dítě, tak i požadavkům ohledně svého zdravotního stavu. Česká právní úprava umožňuje stát se osvojitelem prakticky každému, kdo nabude zletilosti. Ovšem není zde pouze tato jedna podmínka, nýbrž několik dalších, které musejí být splněny kumulativně, aby se osoba mohla stát osvojitelem. Podle § 799 OZ „...se může osvojitelem stát osoba, která je zletilá a svéprávná a dále zaručuje svými osobními vlastnostmi a způsobem života, jakož i důvody a pohnutkami, které ji vedou k osvojení, že bude pro osvojované dítě dobrým rodičem.“¹³⁷ Zákonodárce pak více nespécifikuje, jaké další vlastnosti by měl budoucí osvojitel mít a také není řečeno, jak by měl vypadat způsob života, který by vyhovoval osvojovanému dítěti (osvojenci).

Fyzická osoba dosáhne zletilosti dovršením osmnáctého roku věku, oproti tomu svéprávnosti nabývá fyzická osoba postupně a v plném rozsahu ji nabývá

¹³⁶ Tamtéž, §853, odst.1.

¹³⁷ Tamtéž, §799.

bud' zletilostí, uzavřením manželství nebo přiznáním svéprávnosti.¹³⁸ Podle důvodové zprávy je k osvojení potřeba, aby osvojitel dosáhl plné svéprávnosti, takže tímto je vyloučena varianta, že by mohla osvojit taková osoba, která by měla omezenou svéprávnost. Navíc obě tyto podmínky musejí být splněny kumulativně a jednu nelze nahradit druhou.¹³⁹ V úzkém spojení s nabytím zletilosti a svéprávnosti je ustanovení § 832 OZ, které hovoří o osvojení jako o společném dítěti osvojitelů nebo jako o dítěti osvojitele, kterému vzniknou tímto právním jednáním práva a povinnosti, které vyplývají z rodičovské odpovědnosti. Tak jako rodiče mají povinnost se o dítě starat, pečovat o jeho zdraví, jmění apod., tak úplně stejné povinnosti vzniknou osvojiteli. Proto je nutné, aby byl plně svéprávným a mohl tak tyto záležitosti vykonávat. Zákon ovšem pamatuje i na možnost, kdy osvojitel nebude plně svéprávný a nebude tak moci vykonávat v plném rozsahu práva a povinnosti, které vyplývají z rodičovské odpovědnosti. Odpovědí na vzniklou situaci je užití §868 OZ, kdy je možné výkon rodičovské odpovědnosti pozastavit až do nabytí plné svéprávnosti. Důvodová zpráva pak rozlišuje dvě situace. První z nich je případ, kdy je rodič jen částečně svéprávný z důvodu věku a pozastavení se jej netýká. Obvykle totiž rodič blížící se věkem hranici zletilosti je dobře schopen poskytovat fyzickou i psychickou osobní péči svému dítěti. Je ovšem možné, že rodič výjimečně výkonu povinnosti a práva péče o dítě schopen nebude, a tu soud může rozhodnout, že se i výkon povinnosti a práva péče pozastavuje až do doby nabytí plné svéprávnosti. Druhým případem je pak rodič, jemuž byla svéprávnost soudem omezena. Na takovou situaci je ale potřeba nahlížet optikou vlastního možného výkonu práv a povinností, jež vyplývají z rodičovské odpovědnosti. Protože pokud omezení ve svéprávnosti nepřekáží výkonu rodičovské odpovědnosti, eventuálně mu zásadně nebrání, pak může soud rozhodnout o tom, že bude rodiči zachován výkon péče o dítě.¹⁴⁰

Obecně lze konstatovat, že právě při osvojení hraje úloha soudu klíčovou roli. Je zejména na něm, aby rozhodl, zda osvojitel nebo osvojitelé mohou být řádnou náhradou biologických rodičů. Jde také o zjištění, zda jsou schopni vykonávat veškerá práva a povinnosti. Ty mohou být podle Občanského zákoníku

¹³⁸ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250 Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 582.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Důvodová zpráva k Občanskému zákoníku, [online], 2012, [cit. 2.3.2021], <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

rozděleny do tří skupin. První z nich tvoří práva a povinnosti, jež se váží k osobě a osobnosti dítěte, dále ty, jež vyplývají z rodičovské odpovědnosti a v neposlední řadě *vyživovací povinnost*.¹⁴¹ Nejsou to ovšem jen tyto záležitosti, které by budoucí náhradní rodiče měli splňovat. Především by se mělo jednat o osoby, které chtějí založit rodinu, mají pozitivní vztah k dětem a je zde pravděpodobnost, že svým stylem života a péčí o dítě dojde k nahrazení biologické rodiny. Rozhodně by tak neměly být známy žádné postranní úmysly, které by snižovaly hodnotu osvojení. Významnou skutečností, která se bude při osvojení posuzovat, je zdravotní stav žadatelů. Za nevhodné osvojitele by byly jistě považovány ty osoby, které by mohly negativně ovlivnit růst a vývoj osvojence. Zejména by se jednalo o takové jedince, kteří nerespektují pravidla daná společností, dopouští se trestné činnosti, také osoby závislé na omamných a psychotropních látkách.

Hledisko zdravotního stavu je pak nutné prozkoumat i z oblasti fyzické. Neboť osvojitel by měl být schopný a zdravotně způsobilý se o osvojence postarat. *“Postulát dobrého zdravotního stavu osvojitele by měl být naplněn do té míry, že osvojitel netrpí chorobou, které je s rodičovskou rolí neshlučitelná a výčet takových chorob je ponechán úsudku lékařů.”*¹⁴² Podle mého názoru je takové zjišťování považováno za klíčové. Jelikož, a to především z hlediska psychického zdraví dítěte, se domnívám, že by měla být jistota nějaké minimálně dlouhé péče o osvojence, aby pro něho nebylo osvojení traumatizujícím zážitkem.

Nicméně tělesné postižení jednoho z manželů (osvojitelů) není překážkou. Pokud se jedná o takovou indispozici, která nebrání realizaci plnohodnotného života, nevyžaduje neustálou péči druhých a sama osoba se dovede v rámci možností starat o druhé tak, že jim zabezpečí nezbytnou péči.¹⁴³ Podle mého názoru je lepší, pokud je dítě osvojováno manželkou. Eliminuje se možnost, že osvojitel časem nebude dítě moci plnohodnotně vychovávat. Z toho tedy vyplývá, jaké osoby mohou dítě osvojit. Podle § 800 OZ tak mohou učinit manželé nebo jeden z manželů. Je možné, aby dítě osvojila i jen jedna osoba, v tom případě se pak vypustí zápis o druhém rodiči z matriky. Nejen podle mého názoru, ale také

¹⁴¹ Občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb., §859:“ vyživovací povinnost a právo na výživné nejsou součástí rodičovské odpovědnosti; jejich trvání nezávisí na nabytí zletilosti ani svéprávnosti.“

¹⁴² Důvodová zpráva k Občanskému zákoníku, [online], 2012, [cit. 2.3.2021], dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹⁴³ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250 Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250 , s. 583.

podle Evropské úmluvy o osvojování dětí, je způsob osvojení dítěte manžely vnímán jako základní a toto osvojení je také označováno za prioritní typ osvojení. Původní právní úprava pak umožňovala osvojení dítěte jako společného dítěte pouze manželům¹⁴⁴. Tím bylo mlčky vyloučeno osvojení homosexuálním párem. Protože manželství je definováno jako společný svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který zákon stanoví. Minulá právní úprava pak uváděla také možnost osvojení pouze jedním osvojitelem. Umožňoval tedy osvojení pouze jednou osobou, jak vyplývá z § 63 a §64 ZOR.

V neposlední řadě bych ještě ráda zmínila další z požadavků na osvojitele. Tím je přiměřený věkový rozdíl, který by měl mezi ním a osvojencem být. Zákon stanovuje, že mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem by neměl být věkový rozdíl menší než šestnáct let¹⁴⁵. K věkovému rozdílu se také vztahuje čl. 9 odst. 1 EÚOD, kde je stanoven minimální věk osvojitele, který je mezi 18 – 35 rokem a pak také minimální věkový rozdíl mezi ním a osvojencem, který by neměl být menší než 16 let. Z toho vyplývá skutečnost, že aby mohlo dojít k naplnění vztahu mezi osvojencem a osvojitelem do takové podoby, jaký je mezi rodičem a dítětem, je nutné, aby mezi nimi byl takový věkový rozdíl, jaký je přirozený ve vztahu rodič – dítě. Může ale dojít k prolomení minimálního rozdílu a to v případě, kdy by s takovým osvojením souhlasil opatrovník zastupující dítě v řízení.¹⁴⁶ Takové osvojení by pak ale především muselo být v zájmu osvojovaného dítěte. Je na soudu, aby posoudil, zda je osvojení možné, i při prolomení dolní věkové hranice. Oproti tomu není stanovena horní věková hranice. S naznačením ideálního věku se můžeme setkat právě v EÚOD, nicméně je vždy na úvaze soudu, kdy bude takové osvojení možné a kdy nikoli. Vždy by měla být snaha o to, aby se co nejvíce přiblížili věkové hranici přirozených rodičů. Obecnou podmínkou podle mého názoru ale zůstává, že osvojitel nebo osvojitelé by se měli být schopni o dítě starat alespoň do dosažení jeho zletilosti.

5.3.2 Zápis do matriky – změna příjmení

Mezi bezesporu zásadní následek osvojení patří právě změna příjmení, které osvojencem získá po svém osvojiteli nebo osvojitelích. V případě osvojení zletilého *ex lege* v obou případech však k takové změně nedochází. „*Osvojení*

¹⁴⁴ §66 odst.1, zákona č. 94/1963 Sb., o rodině.

¹⁴⁵ §803, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

¹⁴⁶ Tamtéž., §803

*zletilého nemá vliv na jeho příjmení*¹⁴⁷. Existují ovšem výjimky a těmi může být prostá změna příjmení podle Matričního zákona nebo může dojít k připojovanému příjmení. Nicméně k této druhé možnosti změny příjmení je potřeba souhlasu dotčených osob, tedy osvojitele a také manžela osvojence a v některých případech i manžela osvojitele.

5.3.2.1 Změna příjmení podle § 70 zákona o matrikách, jménu a příjmení

Nejvyšší správní soud ve svém rozsudku z 11. 5. 2011 stanovil, že změna příjmení může spočívat v nahrazení dosud užívaného jediného příjmení více příjmeními, jestliže to opodstatňuje vážný důvod, pro nějž se o změnu příjmení žádá.¹⁴⁸ Podle mého názoru by se dala za vážný důvod, pro který by bylo možné provést změnu příjmení nebo připojovaného příjmení, považovat skutečnost, že právě příjmení nás identifikuje k určité osobě či osobám. Zletilý, který byl osvojen osvojitelem nebo osvojiteli, by tak měl ke svoji právní rodině blíže a užíváním společného příjmení byť v připojované formě by se s nimi více identifikoval. Navíc §70 odst. 1 písm. e) takovouto možnost připouští. Tedy že občan může užívat více příjmení, nabyli-li je v souvislosti s osvojením.¹⁴⁹ K takovému kroku je ovšem potřeba souhlasu dotčených osob. V případě manželství osvojitele bude potřeba, aby i jeho manžel dal souhlas osvojení s užíváním připojovaného příjmení. Dále pokud osvojenec je v manželství, bude také on potřebovat souhlas svého manžela k tomu, aby mohlo dojít k připojovanému příjmení k jejich společnému.¹⁵⁰

5.3.3 Změna bydliště

V případě osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, se bude vycházet z § 847 OZ, který stanovuje, že při tomto druhu osvojení budou brána v potaz zákonná ustanovení, jež se váží k osvojení nezletilého obdobně, tedy stejně. Je zde ovšem jistá výjimka a to v případě právě již zletilého osvojence, který nejenže má právo zvolit si například jaké příjmení ponese, ale má také možnost vybrat si, zda bude měnit své bydliště. Pokud se na danou situaci podíváme optikou sourozeneckou, pokud by došlo k „doosvojení“ druhého

¹⁴⁷ Tamtéž, §851, odst.1.

¹⁴⁸ Rozsudek NSS 1 As 26/2011- 55 ze dne 11.5.2011.

¹⁴⁹ §70, zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení.

¹⁵⁰ §851, odst. 2, 3, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

sourozence, bylo by nasnadě, aby měli bydliště stejné. Tedy, že by osvojenec měl stejné bydliště jako osvojitel případně osvojitelé a stejně tak jako i jeho sourozenec. Tak by se mělo stát i vzhledem k tomu, že právě tímto osvojením se společnost snaží, aby původní přirození sourozenci nadále patřili k sobě. Výjimku pak z mého pohledu může představovat některý z dalších důvodů osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého. Zejména se tak týká ustanovení §847 odst. 1 písm. b) a c) OZ. V tomto případě se podle mého názoru jedná o velice podobnou situaci, jako pokud dojde k osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého.

5.3.4 Dědické právo

Další významný důsledek osvojení se promítá do práva dědického. Nejprve bych opět odkázala na ustanovení § 847 odst. 3 OZ, kdy zákonodárce stanovuje stejné následky osvojení pro nezletilého i pro osvojení zletilého, které je pouhou obdobou osvojení nezletilého. Mezi tyto důsledky pak patří skutečnost, že osvojenec má postavení společného dítěte manželů, nebo dítěte osvojitele.¹⁵¹ Z toho tedy vyplývá, že takové dítě má v právu dědickém postavení stejné jako biologické děti osvojitele nebo osvojitelů a dostává se tak do první dědické parentely.¹⁵² Navíc na něho bude opět pohlíženo jako na nepominutelného dědice¹⁵³ a bude mu náležet z pozůstalosti povinný díl. Je zde odlišnost, jelikož v případě nezletilého dědice činí velikost povinného dílu alespoň tolik, kolik činí jeho tři čtvrtiny zákonného dědického podílu, v případě zletilého nepominutelného dědice se jedná o alespoň čtvrtinu jeho zákonného dědického podílu. Má-li osvojení právní následky i pro potomky osvojenec, použije se na ně ustanovení §853 odst. 3 ve spojení s odst. 1 a odst. 2 téhož paragrafu OZ. Osvojenec a jeho potomci, pro které má osvojení právní následky, tedy připadají v úvahu jako dědicové ze zákona po osvojiteli, ale již ne po jakékoliv jiné osobě z osvojitelovy rodiny. Osvojitel oproti tomu nepřichází v úvahu jako dědic ze zákona po osvojení ani po osvojenecových potomcích.¹⁵⁴ V původní rodině pak osvojenec nebude dědit ze zákona vůbec. Právě zde se ale z mého pohledu nachází nejasnost, jelikož osvojenec nemůže dědit ve své původní rodině a vstupovat v dědické právo vůči svým příbuzným, tak je nasnadě, aby mu tato

¹⁵¹ §832 odst.1 zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

¹⁵² Tamtéž, §1635.

¹⁵³ Tamtéž, §1642.

¹⁵⁴ Časopis Ad Notam, [online], 23.10.2015, [cit. 10.3.2021], Dostupné z: https://www.nkcr.cz/casopis-ad-notam/detail/39_237-dusledky-osvojeni-pro-dedicke-pravo.

možnost byla dána osvojením, které je navíc obdobou osvojení nezletilého. A tím pádem by mohl vstupovat v dědické právo vůči dalším osobám ze strany osvojitele, což je nyní z pohledu zákona vyloučeno.¹⁵⁵

Významnou součástí celého osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, je §852 Občanského zákoníku. Hovoří o potomcích osvojence, kteří pokud byli dříve narozeni, než došlo k osvojení samotnému, mají možnost nést právní následky osvojení pouze v případě, že dali k osvojení souhlas. Pokud tedy poskytnou i souhlas s tím, aby se právní následky osvojení vztahovaly také na ně, mohou dědit ze zákona výlučně po osvojiteli a po nikom jiném z jeho rodiny. Osvojitel po osvojení a jeho potomcích dědit ze zákona nemůže.¹⁵⁶

5.3.4.1 Následky pro potomky osvojence

Osvojení má především dopady na potomky osvojence, kteří se narodí až po osvojení, tak je na to z hlediska zákonodárce nahlíženo, oproti tomu potomci osvojence, kteří se narodili před osvojením, si mohou vybrat, zda osvojení bude mít právní následky i pro ně nebo nikoli. Pokud tedy dají souhlas ve smyslu §852 OZ, váží se právní následky spojené s osvojením i na ně. Za potomky jsou považováni všichni descendenté osvojence, tedy jeho děti, vnoučata i pravnoučata atd.¹⁵⁷

V případě osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, je i postavení dětí osvojence založené na příbuzenských vztazích, které vzniknou tímto osvojením. Tato skutečnost vyplývá ze zákonných ustanovení, kdy osvojením zaniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a původní rodinou a také práva a povinnosti z tohoto poměru vycházející.¹⁵⁸

Pokud se jedná o potomky osvojence, kteří se narodili před osvojením, bude pro ně mít osvojení právní následky, pouze pokud s ním vyslovili souhlas. Udělení souhlasu se vyžaduje po každém zvlášť. Případné udělení souhlasu bude mít v případě osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, zásadní dopady na statusové postavení potomků osvojence. Jelikož bude rozhodující pro to, zda jim zůstanou zachovány původní příbuzenské vazby nebo budou nahrazeny

¹⁵⁵ §853 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

¹⁵⁶ Časopis Ad Notam, [online], 23.10.2015, [cit. 10.3.2021] Dostupné z:

https://www.nkcr.cz/casopis-ad-notam/detail/39_237-dusledky-osvojeni-pro-dedicke-pravo.

¹⁵⁷ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 716.

¹⁵⁸ §833, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

vazbami novými.¹⁵⁹ Samotný souhlas pak není zákonodárcem konkretizován, a to jak jeho forma, doba, tak ani jeho náležitosti. Nicméně podle mého názoru je právně významné, aby samotný souhlas byl učiněn ještě před tím, než dojde k vyhlášení rozsudku o osvojení. Mělo by se tak stát na základě několika skutečností. Těmi jsou především deklaratorní výrok, který bude specifikovat, vůči kterým potomkům osvojence má osvojení právní následky.¹⁶⁰ Pokud by souhlas mělo udělit dítě mladší než dvanácti let, bude za něho rozhodovat ustanovený kolizní opatrovník.¹⁶¹ Jelikož je pak samotné udělení souhlasu hmotněprávní, měla by být tato povinnost pro kolizního opatrovníka výslovně stanovena. Pokud by se udělení souhlasu týkalo dítěte staršího dvanácti let, již by nebyla potřeba jeho zastoupení. Jelikož by se postupovalo ve smyslu §806 OZ, kdy je stanoveno, že pokud dítě dosáhlo alespoň dvanácti let, je třeba vždy jeho osobního souhlasu. Nicméně to samozřejmě nevyklučuje povinnost, aby došlo k řádnému poučení dítěte, právě ve smyslu § 806 OZ a také aby bylo srozuměno s důsledky, které pro něho bude případné udělení souhlasu mít. Stejně tak by mělo být možné stanovit dobu, po kterou bude možné souhlas odvolat. Mělo by se tak stát do nabytí právní moci rozhodnutí o osvojení.¹⁶²

Pokud by byl vysloven nesouhlas, nebo by potomek osvojence zaujal neutrální stanovisko, nemá to pro osvojence žádné právní následky. Pouze by tedy nedošlo k tomu, že jeho descendentí budou osvojením nějak dotčeni a budou pro ně z tohoto institutu vyplývat nějaká práva. Nicméně může nastat situace, kdy například jeden z potomků osvojence udělí souhlas, a tudíž mu vzniknou majetková a jiná práva, oproti tomu druhý takovýto souhlas neudělí a nevznikne mu příbuzenský poměr ani nebudou založeny majetkové a jiné vztahy. Komplikace mohou nastat také v případě, kdy dojde k osvojení, ale až poté by došlo k určení otcovství. V takovémto případě nebudou mít děti osvojence možnost vyjádřit svůj souhlas nebo nesouhlas. Bude tedy na ně pohlíženo jako na potomky, pro něž nemá osvojení žádné právní následky.¹⁶³

Do této kapitoly bych také ráda zařadila ustanovení § 834 OZ, které se vztahuje k potomkům osvojence. Jedná se o případ, kdy je osvojeno dítě, které je

¹⁵⁹ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s.716.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ §460, zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

¹⁶² Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 716

¹⁶³Tamtéž, s. 718.

rodičem. Účinky osvojení se pak ze zákona automaticky vztahují i na jeho dítě. Není tedy potřeba uvádění souhlasu jako v případě obou forem osvojení zletilého.

6 Osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého

Právní úpravu dané problematiky nalezneme v OZ, konkrétně v ustanoveních §848 a §849. Tak jako v případě osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, je i tento typ osvojení koncipován jako osvojení neúplné, tedy nedochází k úplnému zániku dříve existujících příbuzenských vztahů, oproti osvojení úplnému. Jedná se o způsob adopce, který je koncipován mnohem volněji než ten, který je obdobou osvojení nezletilého. Je to zejména díky tomu, že v tomto případě chybí taxativní výčet situací, které by nám uváděly, kdy může být dítě osvojeno. Nicméně u tohoto typu je osvojení možné, pokud jsou zde důvody zvláštního zřetele hodné a samotné osvojení musí být přínosné pro osvojence i osvojitele navzájem, nebo alespoň pro jednoho z nich.¹⁶⁴

Důvody zvláštního zřetele hodné

Důvody zvláštního zřetele hodné bychom mohli označit jako neurčitý právní pojem, jehož podstatné vysvětlení nalezneme především v důvodové zprávě k Občanskému zákoníku. Těmi může být v daném kontextu vnímána skutečnost, že osvojitel nemá potomky, ať pokrevní nebo právní. Popřípadě osvojitel nemá pokračovatele ve svém díle, ať vědeckém, uměleckém, řemeslném či jiném. Může se tak ale stát i v případě, kdy biologičtí potomci osvojitele mu neposkytují potřebnou pomoc v nemoci nebo stáří, jsou nedosažitelní, pobývají neznámo kde atp. Stejně tak se může jednat o případy, kdy mezi osvojitelem a osvojovaným již dříve v minulosti existoval vztah rodiče a dítěte.¹⁶⁵ Další důvody zvláštního zřetele hodné pak mohou být zdravotního nebo sociálního charakteru. Důvodem pro osvojení může být i skutečnost, že jednání těchto osob nelze podřadit pod žádnou variantu z ustanovení §847 OZ. Příkladem by mohla být situace, kdy spolu osoby žijí ve společné domácnosti a došlo mezi nimi k vytvoření vztahu jako je mezi rodičem a dítětem, ovšem až po nabytí zletilosti osvojence.¹⁶⁶ Stále platí, že by osvojení tohoto typu mělo být přínosem pro obě

¹⁶⁴ §848 odst.1, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

¹⁶⁵ Důvodová zpráva k Občanskému zákoníku, [online], 2012, [cit.15.3.2021], dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹⁶⁶ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 707.

strany, minimálně alespoň pro jednu a soud by měl zkoumat, zda nejde o zneužití institutu některého z navrhovatelů a zda se nejde o jednání, které je v rozporu s dobrými mravy. Tím by mohlo být například zastření sňatku a jeho náhrada právě institutem osvojení.

Přínosem pro obě strany nebo alespoň pro jednu z nich můžeme rozumět skutečnost, která bude spočívat v zabezpečení v materiální rovině, kdy se jedná o posílení majetkových práv osvojiteli nebo osvojenci a přínos také může být spatřován v emocionální rovině, zde se bude jednat například zabezpečení v pokračování rodu.¹⁶⁷

6.1 Důsledky osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého

6.1.1 Příbuzenský poměr

Ustanovení §849 OZ se vztahuje pouze na osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého. Je tedy patrné, že všechny důsledky, které s sebou přináší, se výlučně vztahují pouze k němu. Jedná se o prakticky nulový dopad do roviny statusové. Osvojenci nevzniká osvojením příbuzenský poměr k členům rodiny osvojitele. Pouze se tedy projevují účinky osvojení mezi osvojencem a osvojitelem, případně ještě ve vztahu k dětem osvojenice. Pro ty ale bude mít osvojení právní následky pouze v případě, že budou jeho potomky již v době osvojení a dají k tomu souhlas. Za jiné situace, kdy by se například narodili až po adopci, automaticky pro ně takové právní jednání má právní následky bez toho, aniž by museli svůj souhlas výslovně udělovat. Osvojenci tedy vzniká příbuzenský poměr pouze k osvojiteli, ale nevznikají mu žádná práva ve vztahu k rodině osvojitele. Oproti tomu také nepozbývá příbuzenských vztahů v rodině původní a neztrácí ani majetková práva, nenabývá je ale v rodině osvojitele. Jelikož nedochází k vytvoření příbuzenských poměrů mezi osvojencem a osvojitelovou rodinou, může nastat situace, kdy bude možné, aby mezi sebou osvojenec a dítě osvojitele uzavřelo manželství. Vyplývá tak z ustanovení § 675 Občanského zákoníku. Výslovně je stanoveno, že manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky, ani mezi sourozenci, totéž platí o osobách, jejichž příbuzenství vzniklo osvojením.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 708.

Osvojenec nenabývá vůči osvojiteli a jeho rodině žádných majetkových práv. Nemá tedy právo na výživné ani nebude dědicem, tak jako v předchozích případech osvojení. Stejně tak nedochází k zániku příbuzenských vztahů v původní rodině.¹⁶⁸

6.1.2 Vyživovací povinnost

Vyživovací povinnost a právo na výživné tak budou nadále trvat ve smyslu §853 OZ. Tato povinnost se váže na existenci osoby, tudíž v případě úmrtí nebude moci být plněna. Již v historii osvojení se setkáváme s pravidlem, že podpůrná vyživovací povinnost pokrevenců u nás byla spojena s každým typem osvojení až do roku 1964.¹⁶⁹

Obecně lze s vyživovací povinností v případě osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, počítat, zejména z toho důvodu, že nedochází ke změně příbuzenského poměru a vyživovací povinnost se tak dotýká pouze osoby osvojitele, jelikož není přechod všech práv a povinností do jeho rodiny. Vyživovací povinnost vůči osvojení by mohla trvat za předpokladu, že osvojitel není schopen této povinnosti sám dostát (k tomu kapitola 3.3.1.1. Osvojitel).

6.1.3 Zápis do matriky

Změna v oblasti statusové se projeví v matričním zápisu, jak stanovuje §5 ZOM, podle kterého se do matriční knihy zapisují údaje o osvojení. Tento zápis se ovšem projeví odlišně, oproti zápisu osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého. Nebude totiž následovat změna rodného listu, tak že by byl doplněn údaj o rodičích a vydán nový rodný list doplněný v části věnované otci nebo matce dítěte. V těchto částech rodného listu tedy nedochází v důsledku osvojení ke změně. Praxe se s tímto problémem vypořádala tak, že se informace o osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, projeví v poznámce rodného listu a to alespoň v podobě identifikace osvojitele a rozhodnutí, kterým k osvojení došlo. Rodné listy potomků osvojenec nebo rodný list osvojitele nejsou nijak dotčeny.¹⁷⁰

¹⁶⁸ §849, odst. 1,2, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

¹⁶⁹ Důvodová zpráva k Občanskému zákoníku, [online], 2012, [cit.15.3.2021], dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹⁷⁰ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 712.

6.1.4 Změna příjmení

Tak jako v případě osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, také v tomto případě se bude vycházet ze společných ustanovení pro osvojení zletilého dle Občanského zákoníku. Ustanovení §851 odst. 1 OZ jsem již zmiňovala ve své práci, nicméně v návaznosti na osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, bych se více chtěla zaměřit na možnost užití osvojitelova příjmení. S takovýmto užitím počítá i zákonodárce a v následujících ustanoveních zákona se zaměřuje na situace, kdy je taková změna možná. Podle mého názoru je lehce zavádějící, že v případě osvojení nezletilého k takové změně příjmení dojde automaticky¹⁷¹, ovšem v případě osvojení zletilého je tato možnost ponechána na jeho vlastním uvážení. Logicky kvůli plné zletilosti osvojence je zde následně východisko, které mu umožňuje takovou změnu provést či nikoli. Myslím si ale, že ať se jedná o osvojení jakéhokoli typu, je zde jistá sounáležitost k osobě osvojitel, a tudíž by společné příjmení mělo být samozřejmostí.

Změna příjmení je po osvojení možná a to ve světle ustanovení § 851 odst. 2 OZ. Může samozřejmě nastat situace, kdy osvojenec nebude chtít měnit své příjmení a pokud se k této problematice nevyjádří ani jeho osvojitel, soud o takové věci automaticky rozhodovat nebude. Pokud by tedy došlo až následně k projevu vůle osvojence nést stejné příjmení jako osvojitel, může tak učinit ve vztahu k zákonným ustanovením. Pokud by s tím tedy osvojitel souhlasil, může osvojenec připojit jeho příjmení ke svému. Pokud by ale trvalo *manželství*¹⁷² osvojitel a manželé by měli společné příjmení, bude se vyžadovat souhlas i druhého manžela. Stejný případ by nastal ale v opačném případě, že osvojenec by měl trvalý manželství a s druhým manželem by nesli společné příjmení. I v takovém případě by se tak vyžadoval souhlas tohoto druhého manžela s připojováním příjmením k jejich společnému příjmení.¹⁷³

6.1.5 Změna bydliště

Osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, se projevuje zejména ve větší autonomii vůle osvojence než v případě nezletilého jedince. Právě změna bydliště je poměrně zajímavým faktorem, ke kterému v tomto případě může dojít pouze se souhlasem zletilého osvojence. Nebo spíše respektive

¹⁷¹ §835, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

¹⁷² Občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb., §655 „Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon.“

¹⁷³ Tamtéž, §851 odst.3.

on sám by měl být iniciátorem této změny, protože tak může vyplývat z důvodů, které jsou zvláštního zřetele hodné, a soud třeba právě na jejich základech s osvojením souhlasil. Důvodem hodného zvláštního zřetele je podle důvodové zprávy například skutečnost, že osvojitelé nemají žádné potomky, kteří by jim poskytli potřebnou pomoc ve stáří nebo nemoci. Přirození potomci existovat samozřejmě mohou, ale jsou například nedosažitelní nebo pobývají neznámo kde. Podle mého názoru je pak takové osvojení záchranou a v očích veřejnosti, soudu a například i přirozených potomků nevypadá osvojenec jako někdo, kdo osvojení využil k dosažení svých nekalých zájmů. Takže změna bydliště je i v tomto případě podle mého názoru očekávaným důsledkem.

6.1.6 Dědické právo

Významným důsledkem je postavení zletilého osvojence jakožto dědice, který dědí v první dědické parentele¹⁷⁴. Stane se tak na základě zákonného ustanovení, které předpokládá, že ať se jedná o osvojení zletilého, které je obdobou nebo které není obdobou osvojení nezletilého, vstoupí tento zletilý osvojenec do vztahu k osvojiteli, respektive zůstaviteli jako jeho dítě. A tedy, že bude dědit v první zákonné třídě dědiců. Je zde ovšem výjimka, jelikož nebude svým působením v této dědické skupině vstupovat v dědické právo osvojitele vůči jiným osobám. Zcela zásadním milníkem je fakt, že jak vyplývá z ustanovení §852 Občanského zákoníku, osvojenec se stane dědicem a získává tak postavení dítěte osvojitele a to s sebou přináší další následky. Ty se týkají především postavení potomků osvojence. Bude ale právně významné, zda se narodili před osvojením nebo až po osvojení. O samotných dopadech na potomky osvojence jsem se již zmiňovala v ustanoveních o důsledcích osvojení v případě zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého. Není tedy potřeba vypisovat vše, co již bylo řečeno a odkážu tedy pouze na kapitolu 3.3.3.1. a také na ustanovení §852 OZ.

Vrátila bych se nyní ještě k samotné osobě dědice (osvojence). Jelikož dědí v první dědické třídě, vstupuje v dědické právo vůči dalším osobám v tom smyslu, že jim nepochybně krátí jejich podíly pozůstalosti. A to ať se bude dědit podle zákonné posloupnosti, nebo jiným způsobem. Samozřejmě ještě připadá možnost

¹⁷⁴ Tamtéž, §1635.

vydědění¹⁷⁵, nicméně pro tu je nutná existence právně relevantních důvodů, které jsou uvedené v §1646 OZ. Významným v této věci je rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové, který rozhodoval jako odvolací soud ve věci osvojení zletilého. Pokud pomínu ne úplně dobré vztahy dětí osvojitelů k osvojení, je zde patrné, že soud se velmi snažil zohlednit skutečnost, že by osvojením mohli řádní potomci osvojitelů přijít o část dědického práva ve prospěch osoby, o které se nezdráhali tvrdit, že je manipulátorem a jediným cílem osvojení je získat majetek osvojitelů.¹⁷⁶ Je zcela logické, že samotné osvojení zletilého je pro osvojitele správným východiskem, nicméně je potřeba brát v potaz právě důvody zvláštního zřetele hodné, jelikož právě na nich bude spočívat celé osvojení. Stejně tak je potřeba se zamyslet nad možností dědění, jelikož osvojenec do jisté míry zkrátí dědické podíly ostatních dědiců a může se tak stát, že skutečně pouze zneužije svého postavení, které osvojením nabyt. Podle mého názoru je právně relevantní osvojit zletilou osobu v případě, kdy osvojitelé nebudou mít řádné dědice, respektive své biologické potomky, nebo se rozhodli je z důvodů uvedených v §1646 Občanského zákoníku vydedít a pak je možné, aby se osvojenec stal dědicem v první dědické třídě bez toho, aniž by svoji existencí nějak ohrožoval pozici ostatních dědiců. V opačném případě je nadále velmi pravděpodobné, že biologičtí potomci osvojitelů nebudou souhlasit s osvojením právě z těchto důvodů. Dědictví ve vztahu k osvojení jako takovému ovšem osvojitel nenabývá. Minulá právní úprava osvojení, stejně jako nynější úprava osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, zakotvovala zásadu, že osvojitel nenabývá osvojením žádných majetkových práv vůči osvojení.¹⁷⁷ Zde je ale varianta, že osvojitel bude jediným dědicem osvojení. Zákon takovou situaci neupravuje a tím pádem dává prostor pro právní uvážení této problematiky. Pokud by tedy zůstavitel jako osvojenec neměl žádné potomky ani jiné příbuzné, jediným možným dědicem by mohl být osvojitel. Na celou problematiku se dá ale nahlížet širěji. Vzniklá situace je řešitelná několika způsoby a nabízí mnoho východisek. První z nich je *odúmrtí*¹⁷⁸, ovšem ta se nejeví jako nejlepší možné východisko, jak uvádí důvodová zpráva k OZ. Po vzoru německého zákoníku je stanoveno, že

¹⁷⁵ Tamtéž. §1646: „Ze zákonných důvodů lze nepominutelného dědice vyděděním jeho práva na povinný díl vyloučit.“

¹⁷⁶ Rozhodnutí KS sp. zn. 18 Co 235/2016 ze dne 19.10.2016.

¹⁷⁷ KRÍSTEK, Adam. *Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-022-7, s. 25.

¹⁷⁸ §1634, zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník: Nedědí-li žádný dědic, ani podle zákonné dědické posloupnosti, připadá dědictví státu a na stát se hledí jako by byl zákonný dědic, stát však nemá právo odmítnout dědictví ani právo na odkaz podle § 1594 odst.1 věty třetí.

majetek má zůstat spíše v soukromých rukou než v rukou státu. Další možnou alternativou by bylo uzavření dědické smlouvy nebo sepsání závěti.

Závěrem této kapitoly bych se ještě ráda zmínila o skutečnosti, kterou dědické právo v případě osvojení zletilého přináší. V případě osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, je patrné, že potomci osvojence, kteří dali souhlas s osvojením, budou dědit jak po osvojiteli, tak také v I. dědické třídě, v původní rodině osvojence, jelikož nepozbývají osvojením práv vůči předchozím příbuzným, tak jako v případě osvojení nezletilého.¹⁷⁹

¹⁷⁹ CELLAR, Milan. Důsledky osvojení pro dědické právo.[online], Ad Notam, 2015, [cit. 10.3.2021], č. 5, s. 7-9.

7 Společné důsledky osvojení

7.1 Zrušení osvojení

Přesto, že by osvojení mělo naplnit zákonem předpokládanou domněnku, tedy vznik takových vztahů, jaké jsou mezi biologickou rodinou a dítětem, ne vždy se tak stane. Zákon předpokládá, že mohou nastat situace, kdy nebude možné, aby osvojitel a osvojenec nadále tvořili „rodinu“ a do §840 až §842 Občanského zákoníku uvedl institut zrušení osvojení. Podle mého názoru se tak jedná o další možný důsledek osvojení, který by měl být zmíněn, spolu s možností opětovného osvojení.

Možnost zrušení osvojení byla dána vždy, byť tedy ve výjimečných případech. „*Novelou zákona o právu rodinném z roku 1958 byly rozlišeny dva druhy osvojení, a to osvojení zrušitelné a nezrušitelné.*“¹⁸⁰ Za nezrušitelné bylo považováno takové osvojení, kdy soud svým výrokem stanovil, že v matrice bude zapsán osvojitel, tedy matka nebo otec místo biologických rodičů. Ti tím pádem ztráceli rodičovskou moc a zároveň osvojenec nabýval nových vztahů v osvojitelově rodině. Rodiče tak přišli o veškerý kontakt s osvojenecem.¹⁸¹

Případné zrušení takového vztahu mezi osvojenecem a osvojitelem mohlo proběhnout jen ze závažných důvodů. Zákon uváděl, že na návrh osvojitele nebo osvojence může soud poměr vzniklý osvojením z důležitých důvodů zrušit, právní následky zrušení nastanou dnem, kdy byl návrh podán. Předpokládám, že v takovém případě byl osvojenec nezletilý a musel by tak být u soudu zastoupen. Jelikož v případě jeho zletilosti se zrušení osvojení dalo vyřešit i jiným způsobem, jak stanovuje §69 odst. 2 ZOPR. V případě zletilého osvojenecem bylo možné zrušení osvojení vyřešit dohodou mezi ním a osvojitelem, přičemž tato dohoda musela mít podobu soudního zápisu.¹⁸²

Současná právní úprava osvojení si ponechala rozlišení dvou typů osvojení, avšak již není nutné, aby o nezrušitelném osvojení rozhodoval soud. Největší roli zde hraje časové hledisko, kdy po uplynutí tří let nastane automatická konverze osvojení zrušitelného na osvojení nezrušitelné. Tento zákonný předpoklad ovšem prolamuje §840 odst. 2 OZ, které uvádí, že osvojení po uplynutí tří let nelze zrušit, ledaže by bylo osvojení v rozporu se zákonem. Takovým důvodem by

¹⁸⁰ TRNKOVÁ, Lucie. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-864-3, s. 58.

¹⁸¹ Srov. §68 odst. 3 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.

¹⁸² §69 odst. 1, zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.

mohlo být již samotné řízení o osvojení, které neproběhlo tak, jak zákon předpokládá. Například nedošlo k získání souhlasu rodičů s osvojením, přestože jejich souhlasy byly vyžadovány a ani nedošlo k naplnění podmínek, za nichž není jejich souhlasu k osvojení třeba.¹⁸³ Další důvody, pro které je možné osvojení zrušit, nejsou uvedeny. Z mého pohledu je tento nedostatek poměrně výraznou mezerou v právní úpravě osvojení. Bezpochyby by se nemuselo jednat o taxativní výčet důvodů, pro které by bylo možné takový vztah zrušit, nicméně demonstrativní výčet určitých důvodů by byl jistě přínosem, a to zejména pro soudy. Jejich rozhodování se nyní odvíjí pouze od jejich názoru, bez toho, aniž by měly možnost vycházet z nějakých obecně daných předpokladů. Mohou ale vycházet z předešlé rozhodovací praxe soudů, jelikož důvody, pro které byla adopce obvykle zrušena, zůstávají dosti podobné. Především se bude jednat o situace, kdy nedojde k vytvoření takového vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, jaký je mezi rodičem a dítětem, pokud dojde ke vzniku trvalé duševní poruchy na straně osvojence nebo na straně osvojitele, Dále pokud došlo k narušení vztahu mezi dotyčnými osobami v takové míře, že je vyloučena možnost dalšího příznivého vývoje. Nebo také pokud osvojitel neplní, zanedbává nebo zneužívá práv a povinností, které mu plynou z rodičovské odpovědnosti. A v neposlední řadě takovým důvodem může být nevhodné chování osvojence. Tímto rozumíme například spáchání trestného činu vůči osvojiteli nebo rodině osvojitele, nepředvídatelné jednání osvojence a další relevantní důvody, pro které nelze žádat, aby takový poměr nadále trval.¹⁸⁴

Je otázkou, jak by bylo pohlíženo na situaci, kdy by důvodem zrušení osvojení byl rozvod manželů, kteří společně osvojence osvojili. Z mého pohledu by se rozhodně nemělo jednat o pádný důvod zrušení osvojení. Můj názor v tomto případě vychází také ze soudní praxe, která stanovuje, že rozvod manželství osvojitelů, popřípadě osvojitele s rodičem osvojence, sám o sobě nemůže být důvodem zrušení osvojení¹⁸⁵. Na osvojence je nahlíženo jako na společné dítě manželů a z tohoto titulu mu také vyplývají práva a povinnosti. Je ovšem možné zrušit osvojení pouze ve vztahu k jednomu z nich.¹⁸⁶ Takový návrh pak může

¹⁸³ TRNKOVÁ, Lucie. *Náhradní péče o dítě*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 8075528646., s. 59.

¹⁸⁴ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s.686-687.

¹⁸⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ČSSR, Pls 5/67, ze dne 30. 9. 1967.

¹⁸⁶ Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu České socialistické republiky, R 24/1984 ze dne 15.12.1984.

podat osvojitel nebo i osvojenec. Domnívám se, že jakékoliv jednání, které by směřovalo ke zrušení osvojení bez závažných důvodů, mohlo být pro osvojence, nebo osvojitele diskriminující a mohlo by znevažovat celý institut osvojení. Dalším sporným bodem je podle mého názoru hranice tří let, do které je možné osvojení zrušit.

V první řadě bych se ráda ještě vrátila k samotnému osvojení nezletilého a osvojení zletilého, které s touto problematikou úzce souvisí, nicméně každý z jiného úhlu pohledu. Z hlediska volní a rozumové vyspělosti se dá jistě předpokládat, že zletilý osvojenec bude moci v plné míře využít lhůty tří let a případně podat návrh na zrušení osvojení z nějakého vážného důvodu. Ovšem v případě osvojení nezletilého je tato možnost z principu věci vyloučena, jelikož nezletilá osoba nemusí být schopna posoudit jednání osvojitele, osvojitelů nebo příbuzných a samotná lhůta tří let je pak pro ni nedostačující. Je to také samozřejmě dáno i tím, že jsou ve své podstatě osvojovány velmi malé děti, které nemají možnost se vyjádřit k dané věci. Ovšem je zde hranice dvanácti let, od které je nutné, aby byl brán zřetel na názor dítěte. V případě nezletilých dětí je pak potřeba, aby nad samotným osvojením probíhal dohled, který bude vykonáván k tomu příslušným orgánem, viz kapitola 3.5.

K podání návrhu na zrušení osvojení jsou aktivně legitimováni osvojitel i osvojenec. Navíc pokud by podal návrh jen jeden z nich, druhý se k návrhu může připojit.¹⁸⁷ V případě nezletilého osvojence je zde pak nutná přítomnost opatrovníka, který bude za nezletilého osvojence jednat.

Zrušením osvojení zaniká poměr vzniklý osvojením i povinnosti a práva z tohoto poměru vyplývající a obnovuje se původní příbuzenský poměr¹⁸⁸. Jak jsem již ve své práci zmiňovala, osvojením dochází k začlenění osvojence do rodiny osvojitele a zanikají práva k původní rodině. Navíc osvojiteli vzniká rodičovská odpovědnost, respektive práva a povinnosti z ní plynoucí. Tím, že dojde ke zrušení osvojení a obnovení původních příbuzenských vazeb, mohou nastat situace, které nebudou pro osvojence příznivé, zejména pokud vztahy s původní rodinou nebyly dobré. Pokud byla původním biologickým rodičům rodičovská odpovědnost omezena ve svém výkonu, bude takové omezení pokračovat i nadále, to samé i v případě, že by byla úplně zrušena. I na to by mělo být pamatováno a zrušení osvojení by mělo být prostředkem ultima ratio.

¹⁸⁷ §840, odst. 1, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

¹⁸⁸ Tamtéž, §841 odst. .

Podstatu lze spatřovat především v dítěti samotném, protože pouhá existence náhradní rodinné péče může dítě zraňovat a případné zrušení osvojení a opětovné vrácení se k původní biologické rodině nebo do jiného zařízení může mít neblahý vliv na duševní zdraví dítěte. Vzhledem k tomu, že dochází k zániku původních vazeb, dochází také k zániku majetkových práv a majetkových povinností, které byly předtím součástí takového vztahu a navíc samy o sobě vyplývají z rodičovské odpovědnosti, kterou osvojitel vykonával. Nedochozí ovšem k zániku takových majetkových poměrů, které vznikly před samotným zrušením osvojení. Tedy pokud například osvojenec obdržel věci od osvojitele darem, není zde povinnost takové věci vracet. Stejně tak má nárok například na vyplacení dlužného výživného vůči osvojitelům za dobu, po kterou osvojení trvalo¹⁸⁹.

Důsledek zrušení osvojení se promítne také do příjmení osvojence. Zákon stanovuje, že v případě zrušení osvojení osvojenec nabývá příjmení, které měl před osvojením, ledaže by prohlásil, že si stávající příjmení ponechá¹⁹⁰. Zákon dále neuvádí, zda je potřeba k takovému rozhodnutí souhlasu osvojitele nebo osvojitelů. Na zmíněnou situaci bych tak použila ustanovení o změně příjmení při osvojení, kdy zákon stanovuje, že v případě nezletilého dítěte je příjmení shodné s příjmením osvojitele, nebo je takové, jaké osvojitelé určili pro jejich děti při uzavření manželství a pokud by osvojenec příjmení chtěl změnit, může tak učinit soud, a osvojenec bude moci užívat příjmení osvojitele připojované ke svému původnímu příjmení. Východiskem v této situaci by tedy bylo rozhodnutí soudu o možnosti ponechání původního příjmení. Ovšem je málo pravděpodobné, že by docházelo k jednání, které by obcházelo osvojitele a bylo by rozhodnuto bez jeho vyjádření. Pokud se jedná o osvojení zletilého, problematika příjmení se rozšiřuje na souhlasy, které jsou uvedené v §851 odst. 2 OZ. A vzhledem k tomu, že je potřeba souhlasu osvojitele, pokud by chtěl mít osvojenec stejné příjmení, vyplývá z toho dle mého názoru analogicky, že i pro případ zrušení osvojení by bylo vhodné, aby se mohl osvojitel k dané situaci vyjádřit a případně dovolit osvojenci, aby nadále jeho příjmení nosil nebo naopak. To samé platí i pro případ, že by osvojovali manželé, tedy, že by bylo potřeba souhlasu i druhého manžela. Stejně tak by i v případě osvojence mohlo být nutné vyžádání souhlasu od jeho manžela, v případě společného příjmení, zda si ponechají také příjmení osvojitelů.

¹⁸⁹ TRNKOVÁ, Lucie. *Náhradní péče o dítě*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 8075528646., s. 59.

¹⁹⁰ §842, zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

Jedná se o poměrně komplikovanou záležitost, ve které možná spátrují příliš mnoho složitostí, na druhou stranu si nemyslím, že se jedná o věc, která by nestála za úvahu. Příjmení je určitou vazbou k další osobě a díky němu může také docházet ke spojování určité osoby s jinou a nemusí to být vždy pro všechny strany příznivé. Zejména pokud například došlo ke zrušení osvojení z důvodu spáchání trestného činu ze strany osvojence, nebo jiného zavrženíhodného jednání. Proto si myslím, že by problematika příjmení měla být více podrobněji popsána, a měla by dávat větší prostor názoru osvojitelů.

Závěrem lze říci, že zrušení osvojení je velice vážným krokem a mělo by být dobře promyšleno. Je totiž zcela přirozené, že i v rodinách dochází k různým zvrátům, změnám a někdy zkratkovité jednání vede k nenapravitelným krokům. Tak jako mnohdy dochází k ustálení situace v přirozené rodině a ke znovunavázání hlubokých citových vazeb, stejné to může být i v případě rodiny umělé, která vznikla osvojením. Někdy je potřeba dát věcem více času, než se uchýlit k jednání, které svými následky zasáhne do života mnoha lidí. Pokud by se přeci jen tak stalo a posléze došlo ke změně názoru, je tu možnost opětovného osvojení.

7.2 Opětovné osvojení

Zákon uvádí, že readopce je možná pouze v taxativně vymezených případech. Osvojenec může být osvojen v případě, že bylo dřívější osvojení zrušeno, nebo pokud by měl být osvojen pozdějším manželem osvojitele poté, co předchozí manžel byl společným osvojitelem, zemřel, nebo v případě, pokud by zemřel ten, kdo byl jediným osvojitelem anebo ti, kdo byli osvojiteli společnými.¹⁹¹ Shodně s OZ hovoří také EÚOD, jež v čl. 6 uvádí pro opětovné osvojení stejné důvody, navíc ještě přidává další. Opětovně podle ní lze osvojit také v případě, že by osvojení skončilo, nebo pokud je osvojováno manželem osoby, která již osvojila. Výše zmíněné případy se dotýkají pouze zrušitelného osvojení, jak dokládá důvodová zpráva, nezrušitelné osvojení se výše uvedeným neřídí z důvodu, že „*rozhodnutím o tom, že osvojení je nezrušitelné, nastává stav, který je plně srovnatelný se stavem rodičovským. Proto není důvod omezovat nějak možnosti případného opětovného osvojení*“.¹⁹² Samotná konverze zrušitelného osvojení na nezrušitelné pak tedy dává možnost v případě

¹⁹¹ Tamtéž, §843.

¹⁹² Důvodová zpráva k Občanskému zákoníku, [online], 2012, [cit.20.3.2021], dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

nezrušitelného osvojení opětovně osvojit za jakýchkoliv důvodů, oproti tomu osvojení zrušitelné se řídí důvody taxativními, jak jsou zmíněné v zákoně.¹⁹³

K přeměně ze zrušitelného osvojení na nezrušitelné dochází po uplynutí doby tří let od rozhodnutí o osvojení. Je ovšem možné, aby tato doba byla zkrácena. Může se tak stát na návrh osvojitele, přičemž musí být brán v potaz nejlepší zájem osvojence. Důsledkem takového jednání je pak nemožnost zrušení osvojení podle §841 OZ. Cílem této dřívější přeměny je prohloubení vztahu mezi osvojencem a osvojitelem a především stabilizace příbuzenského poměru, který se mezi nimi tímto vytváří.¹⁹⁴

Souhlasy s takovým jednáním nejsou považovány za klíčové. Hledisko, které se zabývá udělením souhlasu ze strany biologických rodičů s nezrušitelným osvojením, je lehce iracionální. Přesto, že minulá právní úprava se touto problematikou zabývala, nejde si nevšimnout její faktické zbytečnosti. Automatická konverze ze zrušitelného osvojení na nezrušitelné nastane po uplynutí tří let, takže i v případě, že by rodiče nedali s takovým osvojením souhlas, nebude nic bránit osvojiteli vyčkat na uplynutí této doby a poté k přeměně dojde automaticky. Významný zde ovšem může být souhlas samotného osvojence. Jelikož dítě starší než dvanácti let by mělo mít možnost vyjádřit se k osvojení nezrušitelnému. Faktem ale zůstává, že i přes jeho nesouhlas by se osvojení podle §840 odst. 2 OZ stejně stalo nezrušitelným. Východiskem v této situaci by mohlo být pouze, že spolu s vyslovením nesouhlasu bude také podán návrh na zrušení osvojení.¹⁹⁵

Je třeba také připomenout, že k osvojení může docházet postupně a to tak, že nejprve dojde k osvojení jedním osvojitelem, což může být jeden z manželů nebo i osamělá osoba a za nějaký čas pak dojde k osvojení druhým manželem. V takovém to případě sukcesivního osvojení ovšem nebude použito ustanovení o opětovném osvojení, ale obecná ustanovení o osvojení dítěte manželem rodiče.

¹⁹⁶

¹⁹³ Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250, s. 691.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ TRNKOVÁ, Lucie. *Náhradní péče o dítě*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 8075528646., s. 61.

Závěr

Tato práce si kladla za cíl shrnout významné důsledky osvojení. Lze si samozřejmě jen těžko představit, jakým způsobem následky adopce skutečně dopadají na jednotlivé subjekty, čili na osvojence a osvojitele, ovšem právní stránka je ne vždy rozebírá do větších detailů. Z mého pohledu se problematiku jeví zejména část dědického práva v případě osvojení zletilého. Osvojení nezletilého je pak podle mého názoru neúplné v případě oznámení skutečnosti o osvojení dítěti.

Ačkoli je zákonem předpokládáno, že vznikne mezi osvojencem a osvojitelem vztah jako mezi biologickým rodičem a jeho dítětem, je v případě osvojení zletilého patrné, že takovýto stav je spíše nereálným přáním zákonodárce. Ač je osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, ovládáno myšlenkou dobrých mravů a snahy o co nejmenší intervenci do osobní sféry osvojitele a osvojence, je z mého pohledu poměrně složité snažit se o co nejmenší důsledky a přesto vytvořit vztah, který odpovídá tomu biologickému. Domnívám se totiž, že zákonné ustanovení o osvojení, kdy je osvojení popsáno jako přijetí cizí osoby za vlastní, se v případě osvojení zletilé osoby užije stejně jako v případě té nezletilé. Laxně se mi jeví ustanovení Občanského zákoníku hovořící o osvojenci jako o dědici v první dědické třídě a o osvojiteli jako o osobě, které osvojením nevznikne nejmenší nárok na pozůstalost osvojence. Koneckonců této problematice jsem se věnovala i ve své práci, kde jsem se snažila zjistit, jakým způsobem by zákon pohlížel na situaci, kdy by osvojitel byl jediným příbuzným osvojence. Jelikož ovšem prozatím neexistuje žádná pozitivně právní úprava, která by se danou problematikou zabývala, nezbyvá než vyčkat na soudní praxi, která v tomto směru bude možná i rychlejší než samotný zákonodárce. Východiskem může být, že by rozhodně mělo dědictví zůstat v rukou osvojitele než v rukou státu a jak jsem pojednávala ve své práci, řešením by mohlo být sepsání dědické smlouvy nebo závěti. Dalším sporným bodem je osoba osvojence a jeho postavení vůči dědicům osvojitele. Ne vždy se dá říci, že přirozené krácení dědických podílů kvůli osvojenci je pro ostatní dědice uspokojivé. Přijdou tak o část svého práva na pozůstalost a jejich podíly se poníží, což s sebou nese jeden značný důsledek, který spočívá v jejich snaze o zmaření případného osvojení, tak jak bylo patrné z uvedené soudní praxe.

Osvojení nezletilého je pak co do důsledků bezpochyby obsáhlejší a je patrné, že je v něm sledován především nejlepší zájem dítěte. Při posuzování, jak osvojení dopadá na osvojence a osvojitele, se mi zdá problematika mnohem jasnější než v případě výše uvedeného osvojení zletilého. Sporným bodem se mi nicméně jeví skutečnost podat osvojenci informace o osvojení. Zákon uvádí, že by osvojitelé měli informovat osvojence o tomto faktu nejpozději před zahájením povinné školní docházky. Ovšem nemyslím si, že se dá taková věc oznámit každému dítěti stejně. Vždy by měla být respektována jeho volní a rozumová vyspělost a podle mého názoru nezáleží až tolik na tom, zda mu budou určité skutečnosti sděleny před zahájením školní docházky nebo v jejím průběhu.

Závěrem bych ráda dodala, že důsledky osvojení by si zasloužily zejména v případě osvojení zletilého, větší pozornost zákonodárce. V této pasáži se podle mě nachází větší množství nedořešených otázek, které čekají na rozhodování v soudní praxi. Dle mého názoru by se mělo sjednotit příjmení zletilého osvojence a osvojitele a také by mělo dojít ke změně bydliště, v tomto případě kterékoliv z nich. Jelikož i tímto krokem by bylo možná více poukázáno na to, že osvojení není jen bezohledný kalkul, jak přijít k majetku, ale snaha o vytvoření rodiny, kterou subjekty tohoto institutu postrádaly.

Resume

The aim of the diploma thesis was to clarify the consequences of adoption. The fact that the description of the consequences of adoption from the point of view of civil law is clearer than from the point of view of psychology, but this is a topic for another work. In determining the consequences of this institute of substitute family care, I relied on both the current legislation and the past, which was in many ways an inspiration for the present. The part concerning the part of inheritance law in the case of the adoption of a minor in particular seemed to me to be particularly problematic, and the adoption of a minor is, in my opinion, incomplete in the case of notification of the fact of adoption to a child. In my opinion, the adoption of a minor is much more elaborate by law than its opposite, ie the adoption of a minor.

The only point of contention that I saw as ambiguous is the announcement of the fact of adoption to a child or adopted child. It is not entirely clear when this fact should be notified to him. The law states a certain premise, namely that this should be done before the start of compulsory schooling, but this is very controversial. The child's free and intellectual maturity should always be taken into account. Given the other consequences of adopting a minor, this is a matter that should be announced at the right time. The adoption of an adult is very similar in consequences to the adoption of a minor. Despite the fact that it is an institute, which was again brought by the new legislation, it is viewed differently. Its legislation contrasts with certain basic principles of adoption. Despite the fact that it should be an institute of fulfillment of parental care and lack of love, ideas often differ from reality. In my opinion, the ambiguity of some of the consequences of adoption can be a problem. In the case of the adoption of a minor, for example, there is an automatic change of surname, while in the case of an adult this is not the case.

Thus, the obligation of a clear identification mark in relation to the new family is eliminated here, and this is, in my opinion, incompletely interpreted by law. Furthermore, inheritance law does not take into account the person of the adopter in relation to the adoptee, which in my opinion establishes the discriminatory position of the adopter. In my opinion, the consequences of adoption are completely processed by the legislator, with a few exceptions, which

may be approached more quickly by judicial practice and will reflect more reality than when it is up to the legislator to process them.

Seznam použitých zdrojů

1. Knižní publikace:

- CHALUPA, Ivan, David REITERMAN a Martin MUZIKÁŘ. *Základy soukromého práva*. V Praze: C.H. Beck, 2017. Beckova skripta. ISBN 978-80-7400-684-5
- Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250
- KŘÍSTEK, Adam. *Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-022-7
- MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2013-. Komentátor. ISBN 978-80-87576-73-1
- SVOBODA, Jiří a Ondřej KLIČKA. *Dědické právo v praxi*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-266-3
- ŠÍNOVÁ, Renáta, Lenka WESTPHALOVÁ a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-179-3
- TRNKOVÁ, Lucie. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-864-3

2. Právní předpisy

- Zákon č. 132/2000 Sb., Evropská úmluva o osvojení dětí, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 133/200 Sb., o evidenci obyvatel

- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení
- Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

3. Soudní rozhodnutí

- Nález Ústavního soudu ze dne 15.12.2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15
- Usnesení NS ze dne 27. 9. 2011, sp. zn. 30 Cdo 2244/2011
- Rozsudek NS ze dne 5.6.2013, sp. zn. 21 Cdo 2394/2012

- Rozsudek NSS ze dne 11.5.2011, sp. zn. *I As 26/2011-55*, [2352/2011 Sb. NSSJ]
- Usnesení NS ze dne 27. 9. 2011, sp. zn. 30 Cdo 2244/2011
- Rozhodnutí Městského soudu v Praze, 18 Co 325/2017, [Výběr VKS 50/2017]
- Usnesení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 30.9. 1967, Pls 5/67
- Rozhodnutí KS ze dne 19.10. 2016, sp. zn. 10 C 325/2016
- Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 15.12.1984, sp. zn. *R 24/1984*

4. Ostatní zdroje:

- Bulletin - Advokacie, [online], 31.3.2014, [cit. 20.3.2021], dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/vyzivne-v-novem-obcanskem-zakoniku>.
- CELLAR, Milan. Důsledky osvojení pro dědické právo, [online], Ad Notam, 2015, [cit. 10.3.2021], č. 5, s. 7-9.
- Důvodová zpráva k Občanskému zákoníku, [online], <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.
- Epravo.cz, [online], 9.3.2016, [cit. 15.3.2021], <https://www.epravo.cz/top/clanky/k-podminkam-osvojeni-zletileho-100678.html>.
- KŘÍSTEK, Adam. K záměru „rozsáhlé novelizace“ občanského zákoníku. Podněty pro možné změny rodinněprávní části, [online], Právní rozhledy, 2014, [cit. 17.3.2021].
- Notářská komora České republiky, [online], 23.10. 2015, [cit. 10.3.2021], https://www.nkcr.cz/casopis-ad-notam/detail/39_237-dusledky-osvojeni-pro-dedicke-pravo.
- PLÍHAL, Tomáš. Četnost osvojení zletilého v letech 2014 až 2016, [online], Bulletin advokacie, 2018, [cit. 19.3.2021], č. 7-8, s. 62-63.

Seznam zkratk

EÚLP	Evropská úmluva o lidských právech
EÚOD	Evropská úmluva o osvojování dětí
LZPS	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochraně dětí
OSŘ	Občanský soudní řád
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OZO	Zákon č. 946/1811 Sb., Obecný zákoník občanský
Školský zákon	Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů
ÚPrDt	Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte
ZOM	Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů
ZOSPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
ZOPR	Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů
ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
ZOS	Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, ve znění pozdějších předpisů
ZOZS	Zákon č. 372/2011Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších právních předpisů